

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมอาญา” เป็นการศึกษาวิทยานิพนธ์ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ในช่วงปี พ.ศ. 2529-2549 ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปรัชญา แนวคิด/ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์
2. ระบบงานกระบวนการยุติธรรมไทย
3. งานสังคมสงเคราะห์กับกระบวนการยุติธรรม
4. การสังเคราะห์องค์ความรู้ในงานวิจัย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรัชญา แนวคิด/ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์

แนวคิดและความหมายทางสังคมสงเคราะห์

จาก The Social Work Dictionary ซึ่งจัดพิมพ์โดย The National Association of Social Workers (NASW) (Barker, 1995, pp. 357-358) ได้ให้คำจำกัดความงานสังคมสงเคราะห์ว่า “เป็นวิชาชีพที่มีความชำนาญการของการช่วยเหลือในระดับบุคคล, กลุ่ม และชุมชน ให้ดีขึ้นหรือฟื้นฟูความสามารถของผู้ใช้บริการให้สามารถทำหน้าที่ทางสังคมได้และอำนวยความสะดวกอำนวยความสะดวกนำไปสู่เป้าหมายของสังคม”

Robert L. Barker (1995, pp. 357-358) ได้อธิบายงานสังคมสงเคราะห์ว่า “เป็นศาสตร์ประยุกต์ในการให้ความช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับผลกระทบต่อระดับการทำหน้าที่ทางจิตใจ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำไปสู่การยกระดับสวัสดิการให้กับผู้คนโดยรวม”

และ Werner Boehm (1958, quoted in Pillari, 2002, p. 3) กล่าวว่า

งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่พยายามให้ได้มาซึ่งการยกระดับบทบาททางสังคมของปัจเจกบุคคล และกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมที่มุ่งถึงความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งประกอบไปด้วยการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจเจกบุคคลกับสภาพแวดล้อม

กิจกรรมเหล่านี้สามารถแบ่งการปฏิบัติงานได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การฟื้นคืนของคุณค่าในตัวเองที่ขาดหายไป การจัดหาทรัพยากรให้กับปัจเจกบุคคลและสังคม และการป้องกันความผิดปกติจากการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคม

เมื่อศึกษานิยามงานสังคมสงเคราะห์ที่นักวิชาการไทย ได้อธิบายไว้พบว่ามีการอ้างอิงจากนิยามของนักวิชาการต่างประเทศ อาทิ Mary Richmond (1922), Forder (1966) และได้มีการอ้างอิงในงานกันและกันแต่โดยสรุป พบว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพที่มีความเป็นศาสตร์และศิลป์ และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ใช้บริการได้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี มีชีวิตอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยการใช้บริการทางสังคม (Social Services) ที่เหมาะสม (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์, 2534; จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, 2535; ยูพา วงศ์ไชย, 2520)

คำนิยามของ Robert L. Barker มีความสอดคล้องกับกฎหมาย Elizabethan Poor Law ที่ว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ประยุกต์ในการให้ความช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับผลกระทบต่อระดับการทำหน้าที่ระดับทางจิตใจ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นคนยากจน กฎหมาย Elizabethan Poor Law นี้ให้การช่วยเหลือหรือให้การสงเคราะห์กับคนเหล่านี้เช่นกัน

คำนิยามที่มีความหลากหลายนี้ อยู่บนพื้นฐานที่สามารถอธิบาย ได้ 3 ประการ (Baer & Federico, 1978, quoted in Pillari, 2002, p. 3) ได้แก่

1. สนับสนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหา, การจัดการ และพัฒนาความสามารถของมนุษย์
2. ปฏิบัติงานจัดหาทรัพยากรและบริการให้กับมนุษย์ในระบบอย่างมีมนุษยธรรม และมีประสิทธิภาพ

3. ช่วยเป็นผู้ประสานงานให้มนุษย์กับระบบทั้งทรัพยากร การบริการ และโอกาส

และจากนิยามความหมายข้างต้นนี้สามารถสรุปได้ว่าการสังคมสงเคราะห์ คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน แก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งในความเป็นศาสตร์ในทางสังคมสงเคราะห์คือความรู้จากสาขาวิชาแขนงต่าง ๆ มาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์ อาทิ ศาสตร์ทางจิตวิทยา ศาสตร์ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ศาสตร์ทางด้านกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งการนำมาประยุกต์เป็นแนวคิด ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ เรียกว่า “ศาสตร์ประยุกต์” (Apply Science) รวมทั้งการปฏิบัติงานอย่างมีศิลปะ ตามที่เฮอเบอร์ต เอช. สตรูป (Herbert H. Stroup) กล่าวว่า “งานสังคมสงเคราะห์คือศิลปะของการนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้เพื่อสนองความต้องการให้กับผู้ใช้บริการ” การปฏิบัติงานด้วยความเป็นศาสตร์และศิลป์ในทางสังคมสงเคราะห์นั้นจะทำให้ผู้ใช้บริการรู้ถึงศักยภาพของตนเองในการ

แก้ไข้ปัญหา การจัดหาทรัพยากรให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้งานสังคมสงเคราะห์มีความเป็นวิชาชีพมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

งานสังคมสงเคราะห์จะมีความเป็นวิชาชีพ (Profession) ได้นั้น จะต้องประกอบไปด้วย สิ่งต่อไปนี้ (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พาณิชพันธ์ และคณะ, 2534, น. 43)

1. ความรู้ (Knowledge) ความรู้ทั้งหลักการ ปรัชญาพื้นฐาน วิธีการ และกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ และความรู้ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ปัจจุบันคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการเปิดสอนในรายวิชาต่าง ๆ ดังนี้

1.1 หมวดความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ วิชาพฤติกรรมกรรม มนุษย์ในสภาวะแวดล้อมทางสังคม

1.2 หมวดความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานทางสังคมสงเคราะห์ ดังนี้

1.2.1 วิชาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา แนวคิดและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ วิชาปรัชญาและแนวคิดของงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม, วิชาทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ 1, วิชาทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ 2, วิชาการให้การปรึกษาในงานสังคมสงเคราะห์, วิชาการสัมมนาการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, วิชาการนิเทศงานสวัสดิการสังคม, วิชาการรวมพลังชุมชน, วิชาการจัดการระบบบริการสวัสดิการสังคม, วิชาสวัสดิการสังคมร่วมสมัยกับกลุ่มเป้าหมายในงานสังคมสงเคราะห์, วิชาสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์และสุขภาพ, วิชาพลวัตการสังคมสงเคราะห์เพื่อพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ, วิชาสวัสดิการทางการศึกษา, วิชาการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม, วิชากฎหมายกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, จิตสังคมบำบัด, การสร้างจิตสำนึกและการเสริมพลัง, พยาธิสภาพทางจิตและสังคม, การสังคมสงเคราะห์จิตเวช

1.2.2 วิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ วิชาการวิจัยเชิงปริมาณขั้นสูง, วิชาการวิจัยเชิงคุณภาพในงานสังคมสงเคราะห์, วิชาการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์, วิชาสัมมนาเทคนิควิจัยการวิจัยประเมินผลในงานสวัสดิการสังคม, วิชาการวิจัยพัฒนางานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการ, วิชาการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในงานสังคมสงเคราะห์, วิชาการวิจัยเชิงนโยบายในงานสวัสดิการสังคม, วิชาการวิจัยแนวชาติพันธุ์วรรณากับงานสังคมสงเคราะห์

1.2.3 วิชาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสวัสดิการสังคมและการบริหารงานสวัสดิการสังคม ได้แก่ วิชานโยบายสวัสดิการสังคมร่วมสมัย, วิชานโยบายสวัสดิการสังคมเปรียบเทียบ, วิชากลยุทธ์ในการกำหนดและพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคม, วิชาสัมมนานโยบายและการบริหารงานสวัสดิการสังคม, วิชาทฤษฎีองค์การและการบริหารงานสวัสดิการสังคม, วิชาการบริหารเชิงกล

ยุทธ์ในงานสวัสดิการสังคม, วิชานโยบายและการบริหารสังคมเพื่อประชาชนชายขอบ, วิชานโยบายและการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา, วิชานโยบายและการบริหารสังคมสากล, วิชาการบริหารและพัฒนาทรัพยากรทางสังคม, วิชาการระบบสารสนเทศในงานสวัสดิการสังคม, นโยบายและการบริหารสังคมในระบบกระบวนการยุติธรรม

1.3 หมวดความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ วิชาการคุ้มครองประพฤติกฎหมายโทษ การพักการลงโทษ และการสงเคราะห์หลังปล่อย, กฎหมายกับการควบคุมทางสังคม

2. ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ (Social work skills) การมีทักษะในการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ (Practice) เช่น ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการสัมภาษณ์ ทักษะการสังเกต ทักษะการจดบันทึก เป็นต้น Robert L. Barker (1995, p. 359) กล่าวว่าทักษะในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ถือเป็นข้อกำหนดของการปฏิบัติงาน สามารถจำแนกทักษะที่จำเป็นได้เป็น 12 ทักษะ ดังนี้ (1) ทักษะการฟัง ฟังอย่างเข้าใจและตั้งใจ (2) ทักษะการรวบรวมข้อมูลตั้งข้อมูลและรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์ในอดีต ประเมินและเขียนรายงาน (3) ทักษะการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์และคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อย่างมืออาชีพ (4) ทักษะการสังเกตทั้งคำพูดและพฤติกรรม โดยใช้ความรู้จากทฤษฎีบุคคลิกภาพ และวินิจจัย (5) ทักษะการเข้าร่วมกับผู้ใช้บริการ (ทั้งปัจเจกบุคคล, ครอบครัว, กลุ่ม และชุมชน) ในการพยายามตัดสินใจแก้ปัญหาของพวกเขา และการได้รับความไว้วางใจ (6) ทักษะการโต้ตอบ ความไวต่อความรู้สึกและปราศจากการคุกคาม (7) สร้างสรรค์ในการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การหาทางออกตามความต้องการของผู้ใช้บริการ (8) ทักษะการตัดสินใจยุติความสัมพันธ์ในการรักษาหรือการบำบัด (9) นำไปสู่การวิจัยหรือสามารถอธิบายข้อค้นพบของงานวิจัยและสร้างผลงานอย่างมืออาชีพ (10) ทักษะการประนีประนอม และเจรจาห้วงความขัดแย้ง (11) ทักษะจัดหาบริการ การติดต่อประสานงาน กับองค์กร (12) ทักษะการอธิบายและติดต่อหาเงินทุนที่สังคมต้องการ

3. การมีจรรยาบรรณ (Ethics) นักสังคมสงเคราะห์ที่จะปฏิบัติงานได้อย่างเป็นมืออาชีพจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณ เพื่อให้ นักสังคมสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินงานและมีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ เป็นที่ไว้วางใจต่อองค์กร ต่อผู้ใช้บริการ ฯลฯ มากยิ่งขึ้นสมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Association of Social Workers : NASW) ได้กำหนดจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พาณิชพันธ์ และคณะ, 2534, น. 47-48) ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องถือว่าสวัสดิการของบุคคลและกลุ่มชนที่มาขอรับบริการและการกระทำที่จะปรับปรุงสภาพของสังคมได้ดีขึ้น เป็นความรับผิดชอบประการสำคัญของนักสังคมสงเคราะห์, นักสังคมสงเคราะห์จะไม่เลือกปฏิบัติเกี่ยวกับ เชื้อชาติ ผิว ศาสนา

อายุ เพศ หรือชาติพันธุ์ และจะพยายามทำทุกอย่าง เพื่อป้องกันหรือจัดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว, นักสังคมสงเคราะห์จะถือว่าความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ จะต้องมาก่อนและอยู่เหนือประโยชน์ส่วนตัว, นักสังคมสงเคราะห์จะต้องรับผิดชอบในคุณภาพของงานที่ปฏิบัติ, นักสังคมสงเคราะห์จะเคารพต่อเรื่องส่วนตัวของผู้ใช้บริการ, นักสังคมสงเคราะห์จะปฏิบัติงานภายในขอบเขตของความรู้ ทักษะที่เป็นที่ยอมรับทางวิชาชีพ, นักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นความรับผิดชอบทางวิชาชีพที่จะต้องเสริมสร้างความรู้และแนวทางปฏิบัติงานอยู่เสมอ, นักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นความรับผิดชอบที่ป้องกันชุมชนมิให้บุคคลหรือองค์กรใด ๆ ที่เข้าร่วมงานสวัสดิภาพสังคมปฏิบัติผิดจรรยาบรรณ, นักสังคมสงเคราะห์พร้อมที่จะให้บริการทางวิชาชีพที่เหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหาเร่งด่วนของสาธารณชน, นักสังคมสงเคราะห์ต้องแยกระหว่างการพูดกับการกระทำ ในฐานะส่วนตัวและในฐานะตัวแทนของหน่วยงาน, นักสังคมสงเคราะห์จะสนับสนุนหลักการที่ว่าด้วยการปฏิบัติทางวิชาชีพจะต้องมีการศึกษาทางวิชาชีพ, นักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นความรับผิดชอบในการทำงานที่จะสร้างและดำรงไว้ซึ่งสภาพการณ์ภายในหน่วยงานที่จะช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติตามจรรยาบรรณและนักสังคมสงเคราะห์จักต้องใช้ความรู้และทักษะ สนับสนุนโครงการเพื่อสวัสดิภาพของมนุษย์

4. มีการมอบหมายงาน ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรับผิดชอบในงานของตน อีกทั้งมีการมอบหมายงานให้กับทีมอีกด้วย นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ เพื่อช่วยเหลือผู้ใช้บริการให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

5. การมีทัศนคติ (Attitudes) มีทัศนคติกับงาน กับการปฏิบัติงาน ในวิชาชีพของตนที่ดี รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ใช้บริการซึ่ง สอดคล้องกับค่านิยมในงานสังคมสงเคราะห์ ที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ค่านิยมในงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work Values) เป็นสิ่งที่นักสังคมสงเคราะห์พึงยึดเป็นแบบแผนในการปฏิบัติงาน แบ่งได้เป็น 2 แบบ (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ และคณะ, 2534, น. 53) ดังนี้

1. ค่านิยมพื้นฐานในงานสังคมสงเคราะห์ (Primary social work values) อันได้แก่ มนุษย์มีศักดิ์ศรีและมีคุณค่าในตนเอง (Worth and dignity of man), มนุษย์ย่อมมีความสัมพันธ์กับความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาของสังคมซึ่งส่งผลต่อความปลอดภัยของบุคคล, มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีความสามารถที่จะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงตนเอง, มนุษย์มีแรงขับ (Drives) ภายในที่จะสร้างสรรค์ พัฒนาความสามารถของตน, มนุษย์มีสิทธิในการแสวงหาวิธีการเพื่อตระหนักถึงความสามารถของตนเอง, มนุษย์มีความต้องการและมีความจำเป็นในปัจจุบันพื้นฐาน ไม่ว่าจะมีความต้องการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ได้อย่างทั่วถึงและมีความเป็นธรรมชาติ โดยไม่มีการอุปสรรคใดมาขัดขวาง, มนุษย์มีบทบาทหน้าที่ในสังคม (Social Functioning), มนุษย์จะต้องได้รับการอำนวยความสะดวกให้มนุษย์ได้รับความพึงพอใจ, องค์กรทางสังคมต่าง ๆ ต้องสนับสนุน

ความสามารถของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ประสบความสำเร็จ, สังคมมีสิทธิเปิดโอกาสให้มนุษย์ในสังคมได้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนของตน และมนุษย์ถือเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคม ที่จะแสวงหาความสำเร็จของตนเองจากสังคม, ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดของมนุษย์

2. ค่านิยมเฉพาะในงานสังคมสงเคราะห์ (Secondary or specific social work values) ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individualization) บุคคลย่อมมีลักษณะเฉพาะตัวแต่ละคน ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ บุคลิกภาพ ในการปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการควรปรับให้เข้ากับความเป็นตัวตนของเขาด้วย, การคำนึงถึงศักดิ์ศรี คุณค่าความเป็นมนุษย์ในตัวผู้ใช้บริการ, การยอมรับ (Acceptance) ยอมรับในสภาพความเป็นจริง ตามสภาพที่เป็นอยู่ กับผู้ใช้บริการ ไม่ว่าผู้ใช้บริการจะทุพพลภาพ ร่าวย ยากจน นักสังคมสงเคราะห์จะยังคงพร้อมให้ความช่วยเหลืออย่างยินดีและเต็มใจ, การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) นักสังคมสงเคราะห์ให้อิสระ แก่ผู้ใช้บริการ ในการเลือกตัดสินใจหาแนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง และการรักษาความลับ (Confidentiality) นักสังคมสงเคราะห์จักต้องเก็บรักษาความลับของผู้ใช้บริการ เรื่องราวต่าง ๆ ไม่เผยแพร่ให้บุคคลอื่น ๆ ได้รับความรู้ แม้กระทั่งกับเพื่อน หรือครอบครัว เป็นต้น

จากค่านิยมดังกล่าวส่งผลให้นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีหลักการในการปฏิบัติงาน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับค่านิยม ซึ่งหลักการในงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work Values) (Biestek, 1961, quoted in Sarah Banks, 1995, p. 26) อันได้แก่ หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individualization), หลักการแสดงออกซึ่งความรู้สึก (Purposeful expression of feelings), หลักการควบคุมอารมณ์ (Controlled emotional involvement), หลักการยอมรับ (Acceptance), หลักการไม่ตำหนิติเตียน (Non-judgemental attitude), หลักการยอมรับในการตัดสินใจ (User self-determination), หลักการรักษาความลับ (Confidentiality) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งกำหนดให้นักสังคมสงเคราะห์มีการปฏิบัติงานที่มีความเป็นมืออาชีพ และมีความแตกต่างจากวิชาชีพอื่นได้เป็นอย่างดีมากยิ่งขึ้น ซึ่งในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้นจะมีวิธีการในการปฏิบัติงานกับผู้ใช้บริการแบ่งได้เป็น 5 วิธีการ ดังต่อไปนี้ (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ และคณะ, 2534, น. 81) ดังนี้

1. วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Casework) เป็นการทำงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะบุคคลและครอบครัว ที่ดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ใช้บริการ การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Casework) คือ พื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์ การประเมินความต้องการ และการประยุกต์ของหน่วยที่ให้บริการและการหาทรัพยากรทางสังคมมาช่วยเหลือผู้ใช้บริการเป็นรายบุคคล ([http://www. social](http://www.social)

workers.org/profession/factsheet.htm) โดยอาศัยสัมพันธภาพทางวิชาชีพระหว่างนักสังคมสงเคราะห์ เฉพาะรายกับผู้ใช้บริการ อีกทั้งการนำทรัพยากรของผู้ใช้บริการไม่ว่าจะเป็นความสามารถ ความคิด และทรัพยากรในสังคม (Social Resources) เช่น วัตถุประสงค์ของการบริการสังคม ต่าง ๆ มาประกอบในการช่วยเหลือผู้ใช้บริการอีกด้วย (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2536, น. 44) Robert L. Barker (1995, p. 351) กล่าวว่า

การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย เป็นการทำความเข้าใจระบบของค่านิยมและ รูปแบบของการปฏิบัติงานที่ใช้กับนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความเป็นมืออาชีพทั้ง ทางด้านจิตใจ สังคม และพฤติกรรม เป็นการวางแผนเพื่อช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว การแก้ไขปัญหาภายในจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ปัจจัยทาง เศรษฐกิจและสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหา โดยผ่านความสัมพันธ์แบบ เผชิญหน้าโดยตรง นักสังคมสงเคราะห์จำนวนมากเปรียบว่ามีความหมายเหมือน การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก

2. วิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social group work) เป็นการปฏิบัติงานที่ใช้กลุ่ม เป็นเครื่องมือในการช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุง ก่อให้เกิดศักยภาพ จากกิจกรรม และอิทธิพลจากกลุ่ม โดยอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคม การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social Group Work) เป็นวิธีการหนึ่งในทางสังคมสงเคราะห์ที่ให้การช่วยเหลือบุคคลด้วยดี โดยผ่านประสบการณ์ที่มีความหมายในกลุ่ม มีผลทำให้คนในกลุ่มได้มีการแก้ไขปัญหาทั้งตนเอง กลุ่ม และชุมชน (Konopka, 1983, p. 30) การสังคมสงเคราะห์ กลุ่มชนเป็นวิธีการที่ผ่านมาจากคนภายในกลุ่ม ในองค์กรทางชุมชน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือโดย นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ชี้แนะโดยผ่านกิจกรรมโปรแกรมการสร้างปฏิสัมพันธ์ ทำให้พวกเขา อาจจะมีข้องสัมพันธ์กับคนในกลุ่มและมีโอกาส มีความสามารถที่จะเจริญเติบโตจาก ประสบการณ์ที่มีสอดคล้องกัน ที่จะไปจบลงที่การพัฒนาตนเอง กลุ่มและชุมชนนั่นเอง (Trecker, 1967, p. 5) ดังที่ จีราลักษณ์ จงสถิตมัน (2549, น. 9) กล่าวไว้ว่า

วิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานกับกลุ่มบุคคล โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ กลุ่ม หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน กิจกรรม นักสังคมสงเคราะห์ และสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม และมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก ให้บริการ เสริมพลังอำนาจ ส่งเสริมศักยภาพ พึงกษัตริย์ และช่วยพัฒนากลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ คือ พัฒนาสุขภาพ บำบัด รักษา ให้การศึกษา พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการมีส่วนร่วม รวมทั้ง แก้ไขเปลี่ยนแปลง กลุ่ม ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลและสร้างความ

ยุติธรรมให้แก่ผู้คนโดยที่นักสังคมสงเคราะห์จะใช้กลุ่มเป็นบริบท (Context) สำหรับดำเนินงาน และใช้กิจกรรมกับตัวนักสังคมสงเคราะห์เอง เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงานตามขั้นตอนพัฒนาการของกลุ่ม

3. วิธีการสังคมสงเคราะห์ชุมชน (Community work) ผู้ให้บริการหรือกลุ่มเป้าหมายมีความเกี่ยวข้องกับชุมชน ดังนั้นการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในระดับบุคคล และกลุ่ม จำต้องร่วมกับการแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างแยกไม่ออก อีกทั้งเป็นการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่สังคมหรือชุมชนเผชิญอยู่ และให้ชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยนำทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่ เพื่อสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข สร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ให้กับคนในชุมชนเอง Lawrence Tasker (ทศนีย์ ลักษณะวิชนชัย, 2542, น. 2) กล่าวว่า

การสังคมสงเคราะห์ชุมชนก็คือ การจัดระเบียบชุมชนนั่นเอง และมีวัตถุประสงค์คือ ชุมชนเป็นผู้กำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน มีการพัฒนาความเชื่อมั่นที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการตอบสนองความต้องการเหล่านั้น การค้นหาทรัพยากร (ทั้งภายในและภายนอกชุมชน) ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการ และในการดำเนินการนี้อาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน

ทั้งนี้ ทศนีย์ ลักษณะวิชนชัย (2542, น. 2) อธิบายเพิ่มเติมว่า

การสังคมสงเคราะห์ชุมชนเป็นรูปแบบและวิธีการให้ความช่วยเหลือชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนยง เป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนด้วยกิจกรรมหลากหลายด้าน เพื่อตอบสนองตามลักษณะปัญหาความต้องการของชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน การระดมทรัพยากรในสังคมมาสนับสนุนและการทำงานแบบสหวิชาการ ดังนั้น รูปแบบปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนจึงครอบคลุมทั้งการพัฒนาชุมชน การวางแผนทางสังคม และการปฏิบัติการทางสังคม

4. การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work Administration) เป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชน กลุ่ม หรือผู้ให้บริการ ได้รับบริการต่าง ๆ ภายใต้การควบคุมของนโยบาย เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเพื่อให้การแก้ไขปัญหานั้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ มีผู้ให้คำนิยามมากมาย เช่น Kidneigh ในปี 1950 (quoted in Skidmore, 1983, pp. 4-5) กล่าวว่า “การบริหารงานสังคมสงเคราะห์เป็นกระบวนการเปลี่ยนนโยบายทางสังคมไปเป็นการบริการสังคม โดยมีกระบวนการ 2 ทาง คือ เปลี่ยนนโยบายการบริการสังคมที่เป็นรูปธรรม และการใช้ประสบการณ์ในการเสนอการแก้ไขนโยบาย” Dunham (quoted in Skidmore, 1983, p. 5)

ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ว่าเป็นการสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกกิจกรรมซึ่งมีความจำเป็นและมักเกิดขึ้นกับการให้บริการโดยองค์กรสังคม กิจกรรมการบริหารลำดับจากการกำหนดของหน้าที่และนโยบาย และความเป็นผู้นำการบริหารสู่การปฏิบัติงานประจำ เช่น การบันทึกสถิติ การบัญชี และให้บริการด้านการบำรุงรักษา Rex A. Skidmore (1983, pp. 5-6) สรุปว่าการบริหารงานสังคมสงเคราะห์อาจเป็นความคิดในการกระทำของผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นผู้ใช้กระบวนการทางสังคมอย่างเป็นประโยชน์นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางสังคมของหน่วยงานที่ให้บริการ สู่การนำส่งบริการทางสังคม รวมทั้งผู้บริหาร ผู้นำ และผู้ร่วมงานทั้งหมด ผู้ติดตามหรือสมาชิกในทีม กระบวนการพื้นฐานที่ใช้กันเป็นประจำ คือ การวางแผน การทำให้เป็นระบบ การร่วมกัน การชี้แนะแนวทาง และการควบคุม

5. วิธีการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Research) การวิจัยเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่มีความเป็นระเบียบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งจะมีประโยชน์ในการให้งานสังคมสงเคราะห์มีองค์ความรู้ในการปฏิบัติ นั่นคือ มีความเป็นศาสตร์ขึ้นมากมายเพื่อสอดคล้องกับความเป็นศิลป์ ซึ่งจะทำการงานสังคมสงเคราะห์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีความน่าเชื่อถืออีกด้วย หากนักสังคมสงเคราะห์เองเป็นผู้วิจัย หรือผู้เผยแพร่งานวิจัยต่าง ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปนำเสนอผลงานในการประชุมต่าง ๆ ก่อให้เกิดแนวนโยบายที่จะนำไปปฏิบัติได้ เพื่อประโยชน์ของผู้ใช้บริการ และวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Robert L. Barker (1995, p. 355) ที่ว่าการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์เป็นการสำรวจอย่างเป็นระบบ ใช้หลักการ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทดสอบสมมติฐาน ได้มาซึ่งความรู้และการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์

วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ทั้ง 5 วิธีการดังกล่าวข้างต้นนี้มีความสัมพันธ์กันในเชิงการบูรณาการวิธีการเพื่อการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยส่วนใหญ่เริ่มมาจากระดับบุคคลหรือครอบครัวทั้งสิ้น ส่งผลกระทบไปถึงระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ตามลำดับ ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องใช้วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ตั้งแต่วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย วิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน และวิธีการสังคมสงเคราะห์ชุมชน ในการแก้ไขปัญหา แต่อย่างไรก็ตามจากการปฏิบัติงาน นักสังคมสงเคราะห์อาจต้องเผชิญกับสภาพปัญหาที่เข้ามากระทบกับการปฏิบัติงานมากมาย หรือนักสังคมสงเคราะห์เองเกิดความสงสัยในการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาเหล่านั้น นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์เข้ามาช่วยเหลือในด้านการแสวงหาความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับนักสังคมสงเคราะห์อีกด้วย นำไปสู่การกำหนดนโยบาย เพื่อนำไปควบคุมการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ให้ชุมชน กลุ่ม หรือผู้ใช้บริการ ได้รับบริการต่าง ๆ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และการแก้ไขปัญหาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนี้ ถ้าหากขาดกระบวนการในการทำงาน

ของนักสังคมสงเคราะห์แล้ว จะเป็นการยากที่นักสังคมสงเคราะห์จะสามารถดำเนินการหรือปฏิบัติงานอย่างประสบความสำเร็จได้ ไม่ว่าจะเป็น ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อเท็จจริงและวิเคราะห์ปัญหา (Fact Finding) ขั้นที่ 2 การวินิจฉัยและประเมินปัญหา (diagnosis or assessment) ขั้นที่ 3 การวางแผน (Planning) ขั้นที่ 4 การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหา (Implementation) ขั้นที่ 5 การติดตามและประเมินผล (Follow up) (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์ และคณะ, 2534, น. 89-90)

ทฤษฎีพื้นฐานทางสังคมสงเคราะห์

งานสังคมสงเคราะห์มีความจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีเพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงาน เช่น เพิ่มความชัดเจนในการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์สถานการณ์ล่วงหน้าในการแก้ไขปัญหานึง ๆ เป็นต้น ทฤษฎีการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนี้

ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบเริ่มมาในทศวรรษที่ 1920 โดยนักวิทยาศาสตร์กายภาพ ชื่อ Ludwig Von Berlanfy ในปี 1950 ทฤษฎีระบบได้เข้าไปมีบทบาทในงานสังคมสงเคราะห์เป็นต้นมา โดยแนวคิดหลักของทฤษฎีระบบ คือ “ระบบ” หนึ่ง ๆ จะมีขอบเขตของระบบ (Boundary) ซึ่งจะทำให้สามารถแยกการพิจารณาระบบจากสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือระบบอื่น ๆ ภายนอกได้ และภายในระบบนั้นจะประกอบด้วยระบบย่อย ๆ (Sub-System) ซึ่งระบบย่อยเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน หากระบบย่อยใด ๆ ได้รับความกระทบกระเทือนมีผลทำให้ระบบย่อยอื่น ๆ ได้รับความกระทบไปด้วย ซึ่งในการวิเคราะห์ระบบนั้นจะต้องวิเคราะห์ในภาพรวมเพียงระบบใหญ่และระบบจะมีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ “ระบบเปิด” (Opened System) การเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากระบบอื่น เปิดรับสิ่งต่าง ๆ เข้ามาภายในระบบได้ ในระบบเปิดนั้นจะกระบวนกรเปลี่ยนแปลง (Transform) ตั้งแต่เมื่อนำเข้า (Input) ข้อมูลข่าวสารหรือการปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ไปจนกระทั่งการได้ผลลัพธ์ออกมา (Output) และจะปฏิกิริยาในลักษณะการสะท้อนกลับ (Feedback) ซึ่งสามารถบอกได้ว่าในคราวต่อไปควรที่จะรับปัจจัยนำเข้าอย่างไรจึงจะได้ผลลัพธ์ที่ออกมาตรงตามความต้องการและ “ระบบปิด” (Closed System) ภายในระบบจะไม่เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ข้อมูลข่าวสาร แม้กระทั่งการปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ด้วย ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับระบบเปิด ไม่ว่าจะเป็นระบบเปิดหรือระบบปิด ระบบจำเป็นที่จะต้องรักษาสถานภาพให้ดำรงอยู่เช่นนั้นแม้ว่าจะได้รับหรือไม่ได้รับ ข้อมูลข่าวสารมาอย่างไรก็ตามระบบต้องมีดุลยภาพไว้

(Equilibrium) และในทางตรงกันข้ามหากระบบไม่สามารถดำรงดุลยภาพนั้นได้แล้ว ระบบจะอยู่ในภาวะเอนโทรปี (Entropy) ไปซึ่งอาจจะเกิดมาจากความไร้ระเบียบของการรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากภายนอก ขาดทรัพยากรมาเสริมในส่วนที่ขาดหาย หรือไม่มีการบำรุงรักษาระบบอย่างต่อเนื่อง (ยุพา วงศ์ไชย, 2534, น. 1-11)

ทฤษฎีระบบสามารถนำมาทำการวิเคราะห์ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ได้เป็น 5 ระบบ (วันทนี วาสิกะสิน, 2546, น. 20-21) ได้แก่ (1) ระบบผู้ให้บริการ (Change agent system) คือ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องทำงานผสมกับระบบต่าง ๆ เพื่อช่วยผู้ให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องมีการสร้างสัมพันธภาพ มีองค์ความรู้ มีทัศนคติที่ดี มีทักษะในการปฏิบัติงาน พัฒนาศักยภาพของตนเองเสมอ อีกทั้งการดำเนินงานจะต้องอยู่ภายใต้จรรยาบรรณในงานสังคมสงเคราะห์ด้วย (2) ระบบผู้ใช้บริการ (Client system) คือ ผู้ใช้บริการทั้งบุคคล กลุ่ม ชุมชน โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี คุณค่า และความเข้าใจมนุษย์ในความต้องการพื้นฐาน รวมทั้งสภาพแวดล้อม ปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มอมนมนุษย์ เข้าใจมนุษย์ แบบองค์รวม และนักสังคมสงเคราะห์ควรมองผู้ใช้บริการว่ามีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง (3) ระบบแห่งปัญหา (Target system) คือ สิ่งที่ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับผลกระทบให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้ โดยสาเหตุแห่งปัญหานั้นอาจเกิดได้หลายอย่าง เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยมทางสังคมและบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์กับคน ครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ต้องพยายาม วิเคราะห์แหล่งที่มาในปัญหาของผู้ใช้บริการและแก้ไขเพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติ (4) ระบบดำเนินการ (Action system) คือ การดำเนินการของนักสังคมสงเคราะห์ที่ช่วยเหลือผู้ใช้บริการในการขจัดปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต โดยนำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์เข้ามาใช้ ได้แก่ การหาข้อเท็จจริง (Fact Finding) การประเมินปัญหา (Assessment) การวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Implementation) และติดตามประเมินผล (Follow up) การดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานที่ดีและเหมาะสมนั้นสามารถขจัดปัญหาผู้ใช้บริการให้หมดไปอย่างถาวรได้ (5) ระบบสถานะแวดล้อม (Supra system) คือ โครงสร้างสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมผู้ใช้บริการนั้นสามารถก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้ใช้บริการได้ นักสังคมสงเคราะห์ควรวิเคราะห์ปัญหาที่มาจากสถานะแวดล้อมให้กระจ่างชัด เพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีระบบนี้นักสังคมสงเคราะห์สามารถนำไปใช้ได้กับทุก ๆ กรณี โดยนักสังคมสงเคราะห์จะต้องมองระบบทั้ง 5 ของผู้ใช้บริการอย่างเป็นองค์รวม ไม่ควรมองเพียงมุมใดมุมหนึ่งเท่านั้น อีกทั้งควรมองระบบย่อย ๆ ของทั้ง 5 ระบบด้วย เพื่อการแก้ไขปัญหา และการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีระบบทั่วไป (General System Theory)

นักวิชาการที่นำทฤษฎีนี้มาพัฒนา ได้แก่ ลุดวิก ฟอน แบริทาลังฟี (Ludwig Von Bertalanffy) ได้อธิบายว่า สิ่งมีชีวิตจะมีความซับซ้อนและมีความไม่หยุดนิ่งตลอดเวลา ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของบุคคล ภายในกลุ่มนั้นจะประกอบด้วยหน่วยบุคคลที่หลากหลาย มาทำหน้าที่หรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยหากมีสิ่งมากระทบระบบย่อย ๆ ภายในกลุ่มจะก่อให้เกิดผลกระทบในระบบใหญ่ได้ด้วย มีเป้าหมายหรือมีจุดมุ่งหมายของกลุ่มไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด 4 ประการของระบบ (จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, 2549, น. 124-126) คือ (1) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ซึ่งหมายถึงสมาชิกกลุ่ม ข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงทรัพยากรที่เข้ามาภายในกลุ่มหรือที่กลุ่มได้รับเข้ามา (2) กระบวนการเปลี่ยนผ่านในกลุ่ม (Throughput Processes) คือ กระบวนการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งหมายรวมถึงตั้งแต่พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม บรรทัดฐานของกลุ่ม เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร สถานภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิก กระบวนการวิธภายในกลุ่ม (3) ผลผลิตของกลุ่ม (Outputs) คือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม มีทั้งที่สามารถเป็นแบบรูปธรรม เช่น ผลงานของกลุ่ม และแบบนามธรรม เช่น อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ของสมาชิก (4) และสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม (Environment) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่นอกกลุ่มหรือนอกบริบทของกลุ่มและมีผลต่อกกลุ่ม เช่น สภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคมและวัฒนธรรมรอบ ๆ กลุ่ม ทรัพยากรภายในองค์กร เป็นต้น นักสังคมสงเคราะห์ ควรพิจารณาว่าภายในกลุ่มจะมีระบบย่อย ๆ อยู่ เมื่อมีสิ่งใดเข้ามากระทบกับระบบย่อยนี้จะส่งผลไปถึงกลุ่ม หรือสมาชิกในกลุ่มด้วย ดังนั้นควรมีการเตรียมพร้อมกลุ่มที่จะรับผลกระทบต่าง ๆ เหล่านี้อยู่เสมอ โดยการสร้างศักยภาพให้กับกลุ่มในการที่จะปรับกลุ่มให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ อย่างเป็นพลวัตนั่นเอง

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน (The Planned Change Theory)

โลกหรือสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา มีพัฒนาการที่มีความเป็นพลวัตอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่คนเราไม่สามารถควบคุมได้ และการเปลี่ยนแปลงที่ควบคุมได้ ซึ่งเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผนนั่นเอง การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน คือ การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือการพัฒนาทุกระบบให้ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นระบบบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชน โดยมีขั้นตอนแรกในการพัฒนาความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง หรือเตรียมความพร้อมในความคิดของผู้ให้บริการถึงการเปลี่ยนแปลงในการแก้ไขปัญหา เป็นความจำเป็นของนักสังคมสงเคราะห์จะต้องช่วยให้ผู้ใช้บริการได้เข้าใจและยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น อีกทั้งนักสังคมสงเคราะห์อาจเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้ใช้บริการมีความกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลง และควรควบคู่ไปกับการสร้างสัมพันธภาพในขณะที่เปลี่ยนแปลงด้วย

โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการและนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการเปลี่ยนแปลง ต่อจากนั้นจะทำการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการนักสังคมสงเคราะห์จะมีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนแปลง ต่อทางเลือกที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีอยู่อย่างหลากหลาย ร่วมกับผู้ใช้บริการว่าควรดำเนินการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขปัญหามาตามทางเลือกใดจึงจะดีที่สุดและดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แต่แรก และเมื่อสำเร็จเสร็จสิ้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงแล้วนักสังคมสงเคราะห์จะต้องยุติการเข้าไปอยู่ในระบบการเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้บริการให้ยังคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดี นักสังคมสงเคราะห์จะต้องคำนึงว่าผู้ใช้บริการจะต้องดำเนินชีวิตต่อไปด้วยตัวของเขาเอง (ยุพา วงศ์ไชย, 2534, น. 11-15)

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มนุษย์และระบบทางสังคมทั้งหมด สร้างและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง ขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผนนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์ซึ่งระบุในหนังสือ Social Diagnosis ของ Mary Richmond และใน 40 ปีต่อมา Helen Perlman ได้พัฒนาในลักษณะเดียวกัน อธิบายถึงการช่วยเหลือ โดยใช้กระบวนการแก้ไขปัญหามาแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ 1) การเริ่มต้นแสวงหาข้อเท็จจริงและปัญหาอย่างชัดเจน 2) วินิจฉัยและวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเหล่านั้น และทำการตัดสินใจ 3) การรักษา หาทางเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหาเหล่านั้น ในปีต่อมา Sheafor & Horejsi (2005, pp. 125-126) ได้ทำการแยกขั้นตอนเหล่านี้ออก ซึ่งระบุรายละเอียดที่มากกว่าและได้แสดงถึงวิธีการให้ความช่วยเหลือ และการทำงานกับผู้ใช้บริการที่หลากหลาย ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผนมี ดังนี้

1. ทำความเข้าใจกับผู้ใช้บริการให้ชัดเจนถึงปัญหาหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหา
2. รวบรวมข้อมูล ความต้องการและความกังวลของผู้ใช้บริการหรือสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม
3. ประเมิน วิเคราะห์ ความกังวลและสถานการณ์ แล้วดำเนินการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลง, เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ และสิ่งที่จำเป็นต้องเปลี่ยน
4. จำแนก และเห็นพ้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่จะให้บรรลุผลโดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน
5. คิดหาวิธีที่ตรงกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ รวมทั้งการสามารถปฏิบัติได้จริง
6. ปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้
7. นักสังคมสงเคราะห์แทรกแซงเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการและตัดสินใจ ถ้าเป็นไปตามที่กำหนดไว้ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หากไม่เป็นไปตามนั้นให้เริ่มวางแผนใหม่และกระทำซ้ำ

8. หากเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ให้นักสังคมสงเคราะห์สิ้นสุดการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง และประเมินกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงเหล่านั้น และเขียนรายงานเพื่อกิจกรรมในการปฏิบัติงานในอนาคต

จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน สอดคล้องกับกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผู้ใช้บริการได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (Problem Solving Theory)

ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีนี้ คือ Helen Harris Perlman ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา มีสาระสำคัญคือการที่มนุษย์นั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ตนเองเผชิญอยู่ได้เนื่องจากขาดแรงจูงใจ (Motivation) ขาดความสามารถ (Capacity) และขาดโอกาส (Opportunity) ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางสังคมสงเคราะห์ที่สำคัญ (วันทนีย์ วาสิกะสิน, 2546, น. 27-28) ได้แก่ บุคคล (Person) คือ ผู้ใช้บริการ ปัญหา (Problem) คือ ปัญหาของผู้ใช้บริการ สถานที่ (Place) คือ องค์การ กระบวนการ (Process) คือ กระบวนการที่นักสังคมสงเคราะห์นำมาใช้แก้ปัญหา

การนำทฤษฎีนี้มาใช้ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเสริมแรงจูงใจ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้กับผู้ใช้บริการ รวมถึงการกระตุ้นความสามารถที่ผู้ใช้บริการมีอยู่มาใช้ในการแก้ไขปัญหา นักสังคมสงเคราะห์เปรียบเหมือนผู้ช่วยในการเติมเต็มสิ่งที่ผู้ใช้บริการขาดไปทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ แม้กระทั่งวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นเอง

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

เกรซ และคณะ ได้กล่าวว่า บทบาท เป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อทัศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้น ๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่า บทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง (http://mamboeasy.psu.ac.th/~%20marut.d/images/stories/Seminar/_2.doc)

เบอร์โกล ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะบทบาทไว้ 3 บทบาท คือ (1) บทบาทที่ถูกกำหนดไว้ (Role Prescriptions) คือ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง (2) บทบาทที่กระทำจริง (Role Descriptions) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในบทบาทนั้น ๆ (3) บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Role Expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ ควรกระทำอย่างไร

ลินเดอร์สมิต และคณะ (Lindersmith and others, 1975 อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2532, น. 105) กล่าวว่า บทบาทของคนใดคนหนึ่งจะต้องประกอบด้วยลักษณะเฉพาะของตนเองโดยพฤติกรรมในแต่ละสถานการณ์ที่กำหนดให้นั้นจะต้องเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของตนด้วย

รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับภาระกระทำจะเป็นตัวชี้แนวทางในการกระทำที่เกิดขึ้นและในการแสดงบทบาทนั้น ๆ จะต้องมีการประเมินผลด้วยตัวเองและผู้อื่นในสังคมด้วย

ทฤษฎีพื้นฐานในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีอยู่ในแต่ละวิธีการของงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อเป็นการค้ำยันให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้บริการมากที่สุด

ระบบงานกระบวนการยุติธรรมไทย

ปรัชญาในระบบกระบวนการยุติธรรม แบ่งได้เป็น 4 ปรัชญา (สุพจน์ สุโรจน์ และ สมรรถชัย วิศาลาภรณ์, 2543, น. 59-70) ได้แก่

1. ปรัชญาที่มุ่งต่อการลงโทษ แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษนี้มาจากสำนักคลาสสิก ซึ่ง ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Beccaria, 1718-1794) เป็นผู้นำสำนัก เชื่อว่าผู้กระทำความผิดมีเจตนาและจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เพราะฉะนั้นมาตรฐานการลงโทษจะต้องมีความเหมาะสมกับผลร้ายของความผิด

2. ปรัชญาที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟู โดยปรัชญานี้จะมุ่งการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษและสนับสนุนวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดรายบุคคล และเห็นว่าอาชญากรรมเป็นผลของความบกพร่องที่มีมาแต่กำเนิด ความไม่สมดุลย์ทางอารมณ์ ความผิดปกติทางจิต หรือผลของการได้รับการศึกษาอบรมในทางที่ผิด ปรัชญานี้ยังเห็นว่าการที่จะคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรม จำต้องมีการกระทำที่นอกเหนือไปจากการทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกสำนึกในความผิด และความคิดในทางมนุษยธรรมก่อให้เกิดแนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างมีมนุษยธรรม (Ancel, 1966 อ้างถึงใน สุพจน์ สุโรจน์ และ สมรรถชัย วิศาลาภรณ์, 2543, น. 62-63) การแก้ไขฟื้นฟูแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคล คือการทำให้ผู้รับการแก้ไขเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความเชื่อ แรงจูงใจต่าง ๆ เพื่อการละเว้นจากการประกอบอาชญากรรมโดยสมัครใจ (Halleck, 1967 อ้างถึงใน สุพจน์ สุโรจน์ และ สมรรถชัย วิศาลาภรณ์, 2543, น. 63) วิธีการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลที่สำคัญ ได้แก่ วิธีการให้การปรึกษาหรืออบรมศีลธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา การสะท้อนตัวตนของเขาในอดีต การชักจูงให้คำแนะนำ ให้ความมั่นใจ วิธีการแก้ไขเหล่านี้ มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร การแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายกลุ่ม มองว่าปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องมาจากอิทธิพลของกลุ่มในการที่จะสร้างลักษณะ รูปแบบนิสัยให้แก่สมาชิกกลุ่ม แบ่งทฤษฎีการแก้ไขแบบกลุ่มได้เป็น 2 วิธี คือ ทฤษฎีที่ใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ การเปลี่ยนแปลงกลุ่มที่มีลักษณะไม่ต่อต้านกับสังคมโดยฝึกให้กลุ่มมีการควบคุมดูแลกัน และจะมีการ

ลงโทษตามข้อตกลงหากมีสมาชิกฝ่าฝืน และทฤษฎีที่ใช้กลุ่มเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นวิธีการที่นำมาใช้จูงใจให้ผู้รับการแก้ไขหันมารับผิดชอบต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง

3. ปรัชญาที่มุ่งต่อการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม Johnson (อ้างถึงใน สุพจน์ สุโรจน์ และ สมรรถชัย วิศาลาภรณ์, 2543, น. 65) ได้แบ่งการพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 2 ประการ คือ การยอมรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน โดยเน้นที่การคงไว้หรือการยอมรับผู้พ้นโทษให้กลับมาร่วมกิจกรรมในชุมชน เหมือนสมาชิกชุมชนคนอื่น ๆ และใช้ชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้พ้นโทษได้ยึดมั่นในบรรทัดฐานความประพฤติของชุมชนจะดียิ่งกว่าการควบคุมสอดส่องดูแลของพนักงานคุมประพฤติ และผู้กระทำผิดเป็นผู้ใช้บริการ หน่วยงานยุติธรรมต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้บริการด้วย เช่น ความยากจนของผู้พ้นโทษ สุขภาพจิต การขาดการศึกษา และโอกาสทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

4. ปรัชญาที่มุ่งต่อการป้องกันอาชญากรรม เป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นการป้องกันก่อนที่อาชญากรรมจะเกิดขึ้นเพื่อมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อยลง

ตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นยังคงมีระบบการลงโทษแบบทารุณ มีความคิดในลักษณะของการแก้แค้นทดแทนอย่างสาสม เช่น การลงทัณฑ์จนตาย เป็นต้น หากมองภาพดังกล่าวในมุมมองของปัจจุบันจะพบถึงความป่าเถื่อน แม้ว่าจะดูเหมือนเป็นเรื่องโกหก ปรัชญาการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากสำนักคิด 2 สำนักคิด ได้แก่ สำนักคิดคลาสสิก (Classicism) และสำนักคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ดังนี้ (Newburn, 2007, pp. 115-122)

สำนักคิดคลาสสิก (Classicism) ในศตวรรษที่ 18 มีความคิดการปฏิบัติกับผู้กระทำผิดแบบใช้วิธีการตัดสินที่ไม่แน่นอนตามระบบกฎหมาย ให้สาสมกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้น และมีความโหดร้าย ผู้นำของสำนักนี้ คือ Cesare Baccaria ชาวอิตาลี และ Jeremy Bentham ชาวอังกฤษ ทั้งคู่ได้ชี้ให้เห็นถึง ความจำเป็นในการลงโทษเป็นเครื่องยับยั้งการกระทำผิดโดยทั้งคู่เชื่อว่ามนุษย์จะเลือกที่จะมีพฤติกรรมการกระทำผิดนั้น ซึ่งเขาจะคำนึงถึงผลประโยชน์หรือผลร้ายที่จะเกิดกับเขาจากการกระทำของเขาเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์มีเจตจำนงอิสระ (Free will) ที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำความผิด ดังนั้นกฎหมายควรมีผลร้ายต่อผู้กระทำผิดมากกว่าให้ผลดีเพื่อยับยั้งการกระทำผิด และกฎหมายต้องมีความรวดเร็วและความแน่นอนสามารถลงโทษผู้กระทำผิดได้ทุกครั้งเพื่อจะได้เกิดความเกรงกลัว แนวความคิดนี้จึงเป็นการลงโทษต่อผู้กระทำผิดทุกรายด้วย วิธีที่รวดเร็วและแน่นอน เพื่อเป็นการยับยั้งการกระทำผิดที่จะเกิดขึ้น

สำนักคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ในศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพล หรือสนับสนุนจาก "อาชญาวิทยาที่เป็นวิทยาศาสตร์" ซึ่งควบคู่ไปกับยุคสมัยที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ แนวความคิด

ที่เป็นวิทยาศาสตร์นี้ให้ความสำคัญกับความคิด การวินิจฉัย พฤติกรรมมนุษย์ เป็นการตัดสินใจโดยใช้หลักเหตุและผล เช่น ชีววิทยาและสรีรวิทยา นักคิดที่สำคัญของสำนักคิดนี้ได้แก่ Cesare Lombroso ศิษย์ของเขาชื่อ Ferri และ Garafalo สำนักนี้มองว่าการกระทำผิดของบุคคลเกิดมาจากสภาพแวดล้อม สภาวะต่าง ๆ ที่รายล้อมรอบตัว รวมทั้งสภาวะทางด้านร่างกาย และทางจิตใจ ที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลกระทำความผิด ดังนั้นกระบวนการลงโทษผู้กระทำผิดจะเป็นไปในลักษณะของการมองผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ป่วย ควรต้องได้รับการบำบัด แก้ไข ฟันฟู มากกว่าลงโทษแบบแก้แค้นทดแทน ดังเช่นสำนักคลาสสิก การแก้ไขสภาพแวดล้อม สภาวะต่าง ๆ นั้นสามารถช่วยให้บุคคลหรือผู้กระทำผิดไม่กระทำผิดอีก

ตารางที่ 2.1

การเปรียบเทียบระหว่าง สำนักคิดคลาสสิก (Classicism)
และสำนักคิดปฏิฐานนิยม (Positivism)

	Classicism	Positivism
เป้าหมายการศึกษา	- ผู้กระทำผิด	- ผู้กระทำผิดในมุมมองของผู้ป่วย
ธรรมชาติของ ผู้กระทำผิด	- เจตจำนงอิสระ - หลักเหตุและผล - การวางแผนเพื่อตัวเอง	- มีการตัดสินใจ - แรงผลักดันทางด้านร่างกาย จิตใจ, อิทธิพลในมโน - พยาธิสภาพทางด้านร่างกาย
การลงโทษและ ตอบแทน	- การลงโทษ - การแก้แค้นทดแทน	- การบำบัด - การอาศัย ฟังพาสังแวดล้อม ของแต่ละคน

ที่มา: Adapted from White and Hainess (2004), quoted in Tim Newburn, 2007, p. 122

หลักใหญ่ ๆ ของทฤษฎีที่สำคัญในการอธิบายเกี่ยวกับการลงโทษ ได้แก่ ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทน ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกัน ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟันฟู และทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคม แนวทางในการนำทฤษฎีเหล่านี้มาใช้ในการอธิบายหรือการกำหนดโทษนั้น ควรจะต้องนำทฤษฎีการลงโทษมาใช้ร่วมกัน โดยให้ยึดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นหลักและนำทฤษฎีอื่น ๆ เพิ่มเติม ซึ่งความผิดที่มีความรุนแรงมากใช้ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทนเป็นหลัก สำหรับความผิดที่มีความรุนแรงน้อยใช้ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟันฟูเป็นหลัก

ส่วนผู้กระทำผิดซ้ำใช้ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันเป็นหลัก เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับผู้กระทำผิดแต่ละประเภท (อุทิศ สุภาพ, 2545, น. 6-8)

1. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทน เพื่อทดแทนความผิดที่ได้กระทำ ได้แก่ ประหารชีวิต, จำคุก, กักขัง, ปรับ, ริบทรัพย์สิน
2. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกัน เป็นการข่มขู่ยับยั้ง เพื่อตัดโอกาสการกระทำผิดโดยแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคม เช่น การจำคุก (แบบชั่วคราว) หรือการประหารชีวิต (แบบถาวร)
3. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไข พื้นฟู เป็นการปรับปรุง แก้ไข พื้นฟู ผู้กระทำผิดให้กลับมาเป็นบุคคลในสังคมโดยปกติ หากแก้ไขไม่ได้ใช้วิธีตัดโอกาสไม่ให้กระทำผิดอีก
4. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคม เป็นการปรับปรุงแก้ไขพื้นฟูเช่นเดียวกัน แต่เพื่อตัดช่องโอกาสไม่ให้มีการกระทำผิดซ้ำอีก (Incapacitation) จะใช้วิธีการคุมความประพฤติ และวิธีการเพื่อความปลอดภัย

การป้องกันสังคมเพื่อไม่ให้เกิดกระทำผิดซ้ำซึ่งจะใช้วิธีการดังกล่าว แต่หากว่าเป็นการป้องกันก่อนการกระทำผิดนั้นมาจากการที่งานสังคมสงเคราะห์จะเข้าไปดูแลในส่วนของการสร้างวิถีชีวิตที่ดีให้กับคนในสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อมและสวัสดิการที่ดีอีกด้วย

ทฤษฎีและแนวคิดอาชญาวิทยา

ทฤษฎีการควบคุม (Control Theory)

ทฤษฎีการควบคุมมีจุดเน้นในเรื่องของพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เกิดจากสังคมที่มีภาวะไร้ระเบียบขาดกฎเกณฑ์จากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทฤษฎีการควบคุมเข้ามามีอิทธิพลในทฤษฎีทางอาชญาวิทยาในช่วง ค.ศ. 1950 และ 1960 (Newburn, 2007, pp. 229) บุคคลจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นมาจากการควบคุมภายนอก เช่น สังคม เป็นต้น หากการควบคุมของสังคมดีแล้วพฤติกรรมเบี่ยงเบนเหล่านี้แทบจะไม่เกิด

การกระทำผิดกฎหมายเป็นผลเมื่อไม่มีความสัมพันธ์กับแบบแผนและข้อบังคับกฎระเบียบพฤติกรรมในการปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนของระบบทางสังคม ทฤษฎีการควบคุมนี้มีอิทธิพลมาจากความอ่อนแอระหว่างบุคคลกับสังคมที่ประชาชนมีความเป็นอิสระ ต่อต้านบรรทัดฐานทางสังคม และทฤษฎีนี้จะช่วยบุคคลให้ออกจากปัจจัยจูงใจต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ ([http://en.wikipedia.org/wiki/Control_theory_\(Sociology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Control_theory_(Sociology))) มีแนวคิดทฤษฎีที่อยู่ภายในทฤษฎีการควบคุม อาทิ ทฤษฎีการผูกมัดทางสังคมของ Hirschi กล่าวว่าตัวแปรของการควบคุมที่สำคัญออกเป็น 4 ปัจจัย (Newburn, 2007, pp. 232-233) ดังนี้

1. ความรู้สึกผูกพัน (Attachment) คือ จุดสำคัญของแบบแผน, สติรู้ผิดชอบ หรือส่วนของจิตใต้สำนึก Hirschi กล่าวว่า “ถ้าบุคคลไม่ใส่ใจเกี่ยวกับความปรารถนาหรือความคาดหวังของบุคคลอื่นแล้ว นั่นหมายถึงบุคคลนั้นจะไม่ตอบสนองกับความคิดเห็นอื่น ๆ ดังนั้นขอบเขตของบุคคลจะไม่ถูกกำหนดโดยแบบแผนในสังคม บุคคลจะสามารถออกนอกกลุ่มนอกทางได้อย่างอิสระ”

2. ความรับผิดชอบ (Commitment) คนเรามักจะคำนึงถึงการลงทุนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใดก็ตาม เช่น คำนึงถึงเวลา พลังงาน การเรียน การสร้างธุรกิจ เมื่อพวกเขาหรือเมื่อไรก็ตามที่พวกเขาทำผิดกรรมเบี่ยงเบน เขาจะต้องคำนึงถึงการลงทุนนั้นด้วย ว่าถ้าหากเขาคิดที่จะวิ่งไปสู่เส้นทางที่แพ้ เขาจะไม่กระทำ แล้วเขาจะมีพฤติกรรมที่เป็นปกติ

3. ความเกี่ยวข้อง (Involvement) ขอบเขตของเขาคือความเกี่ยวข้องับธรรมเนียมปฏิบัติ กิจกรรม เขาไม่สามารถจะคิดเกี่ยวกับการกระทำเบี่ยงเบน ได้เพียงลำพังโดยปราศจากการโน้มน้าว หากมีกิจกรรมที่เหมาะสมที่จะให้บริการเพื่อเป็นการป้องกันบุคคลจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน

4. ความเชื่อ (Belief) ปัจจัยเกี่ยวกับกำลังอำนาจของความรับผิดชอบความเชื่อพิเศษ พวกเราอาจจะใช้ความผูกพันกับวัฒนธรรม อำนาจของความเชื่อในค่านิยมธรรมเนียมจะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมนักที่พวกเราจะเป็นละเมิดหรือกระทำผิด ถ้าคนมีความเชื่ออ่อนแล้วส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้มากขึ้น

ทฤษฎีการยับยั้งของ Reckless (Reckless's containment theory)

ความซับซ้อนที่เพิ่มขึ้นของสังคม นำไปสู่ปัญหาของการที่จะทำการยับยั้งหรือการควบคุม ดังที่ Durkheim เขาสนใจกับความสัมพันธ์ของปัญหากับความซับซ้อนของการแบ่งแยกชนชั้นแรงงานที่เพิ่มขึ้น สังคมอุตสาหกรรม บุคคลในสังคมมีความเป็นอิสระมากขึ้น อีกทั้งมีความเป็นปัจเจกที่จะทำสิ่งใดก็ได้ Reckless กล่าวว่า ภาวะความกดดันจากภาวะความทันสมัย ซึ่งไปบังคับหรือไปมีอิทธิพลกับปัจเจกบุคคล ส่งผลให้บุคคลไปสู่อาชญากรรมได้ อย่างไรก็ตามทั้งแรงผลักดันและแรงดึงดูดไปสู่อาชญากรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมที่ทันสมัยนี้ ประชาชนไม่น้อยก็มีภูมิคุ้มกันหรือความสามารถในการต่อต้าน ขัดขึ้น ซึ่งการป้องกันปัจจัยเหล่านี้ เรียกว่าการยับยั้งภายใน และการยับยั้งภายนอก ในที่นี้จะขออธิบายถึงการยับยั้งภายในว่า การยับยั้งภายในนั้นสามารถแบ่งประเด็นได้เป็น 4 ประเด็น ได้แก่

1. มโนคติในตัวเอง คือความเป็นอยู่ด้วยของสภาพจิตนาการของตนเองที่ปฏิบัติตามกฎหมาย และเชื่อฟังบางสิ่ง โน้มน้าวให้ตัวเองนั้นแยกออกหรือต่อต้านพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น

2. การเข้าใจเป้าหมาย คือการปรับตัวเองให้ไปสู่เป้าหมาย และความถูกต้องทางกฎหมาย ซึ่งจะมีแนวโน้มไปสู่การปรับตัวให้เข้ากันได้กับสังคม

3. อุปสรรคต่อความอดทน คือความแตกต่างของประชาชนมีทั้ง ความแตกต่างทางด้านความสามารถสำหรับการต่อสู้กับการขัดใจสิ่งที่มาจูงใจในสังคม ซึ่งแต่ละคนในสังคมจะมีความสามารถที่จะต่อสู้ขัดขืนตัวเองออกจากพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ต่างกัน

4. การสงวนไว้ซึ่งแบบแผน คือ ความเลื่อมใส, การสัญญา, การยอมรับ, การหาเอกลักษณ์กับความถูกต้องของกฎหมายและการป้องกันค่านิยมแบบแผน, กฎหมาย, หลักเกณฑ์, ความเป็นสถาบัน และประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติเอาไว้ เพื่อยับยั้งตัวเองออกจากพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั่นเอง

ทฤษฎีความกดดัน (Strain Theory)

ทฤษฎีความกดดัน มองปัญหากว้างไปจากทฤษฎีการควบคุม โดยถือว่าการปฏิบัติตามกฎหมายของมนุษย์เป็นสิ่งปกติ แต่การละเมิดเป็นสิ่งไม่ปกติ Merton ได้อธิบายว่า ในทุกสังคมจะมีเป้าหมายหรือมีจุดหมายปลายทางซึ่งกำหนดโดยคนส่วนใหญ่ของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็จะกำหนดวิถีทางที่ถูกต้องในการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว แต่เมื่อบุคคลใดต้องประสบกับความขัดแย้งกันระหว่างเป้าหมายกับวิถีทางที่จะสู่เป้าหมายก็จะเกิดความกดดันในบุคคลนั้น ซึ่งเรียกการที่ถูกกดดันนี้ว่า สภาวะไร้ระเบียบ เป็นผลให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามมา Merton ได้อธิบายรายละเอียดในการปรับตัวของบุคคล 5 แบบ (ศิริชัย จันทรสว่าง, 2544, น. 17-18) คือ

1. ลักษณะการปรับตัวแบบ Conformity เป็นการปรับตัวโดยการยอมรับทั้งวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคม และวิถีทางสังคม เพื่อที่จะนำไปสู่ค่านิยมดังกล่าวด้วย ลักษณะการปรับตัวแบบนี้จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม ซึ่งจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้

2. ลักษณะการปรับตัวแบบ Innovation เป็นรูปแบบของการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคลที่ยอมรับเพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม ยอมรับเพียงวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมเท่านั้น แต่ไม่ยอมรับวิถีแห่งสังคมที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมนั้น ลักษณะการปรับตัวแบบนี้จะก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เพราะจะปฏิเสธกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมโดยทั้งหมด

3. ลักษณะการปรับตัวแบบ Ritualism คนเหล่านี้ไม่ยอมรับวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคม แต่จะยอมรับวิถีทางแห่งสังคม ลักษณะการปรับตัวเช่นนี้จะดำเนินชีวิตไปตามกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคม หากแต่จะตัดความต้องการของตนเองในด้านของวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมต่าง ๆ เสีย

4. ลักษณะการปรับตัวแบบ Retreatism บุคคลในสังคมจะปฏิเสธโครงสร้างทางสังคมทั้ง 2 ส่วน คือ พวกนี้จะปฏิเสธทั้งวัตถุประสงค์ ค่านิยม และวิถีทางแห่งสังคม บุคคลที่มีการปรับตัว

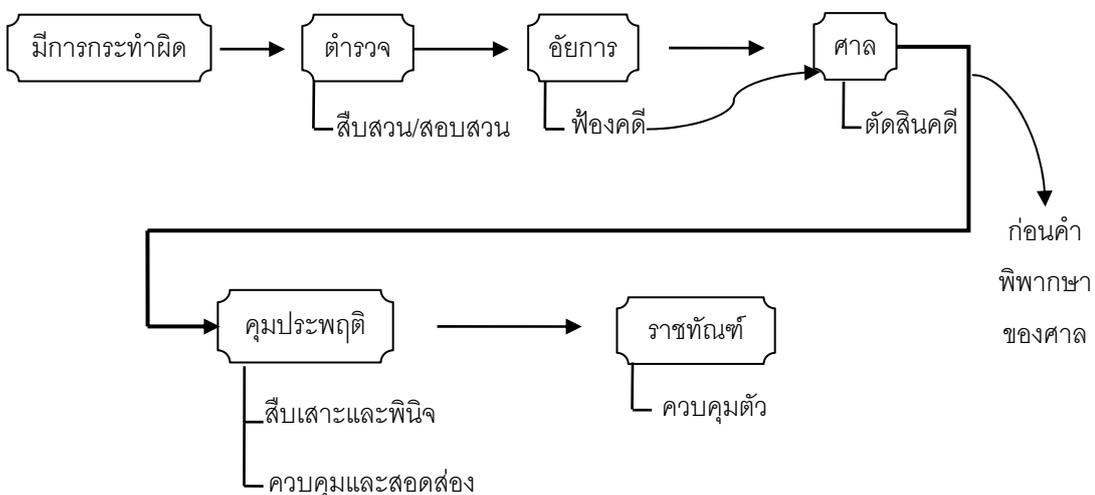
เช่นนี้จะอาศัยอยู่ในสังคมจริงแต่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม พวกนี้เป็นบุคคลประเภทหนีสังคม และมักจะหันเหไปหาสิ่งอื่น ๆ มาทดแทนโครงสร้างทางสังคม ซึ่งมักจะ ได้แก่ ยาเสพติด สุรา เป็นต้น

5. ลักษณะการปรับตัวแบบ Rebellion ลักษณะการปรับตัวแบบนี้อาจกล่าวได้ว่า มิได้เป็นรูปแบบของการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคลในสังคม แต่ว่าเป็นลักษณะของพฤติกรรมของบุคคลที่นอกจากจะไม่ยอมรับทั้ง 2 ส่วน ของโครงสร้างทางสังคม บุคคลเหล่านี้พร้อมที่จะเสนอโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ เพื่อทดแทนโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ด้วย เช่น นักปฏิวัติ นักการเมือง หัวรุนแรง และพวกที่ก่อการร้าย เพื่อล้มล้างรัฐบาลด้วย

กระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกในการควบคุมสังคม เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข กระบวนการยุติธรรม หมายถึง ภาพรวมของขั้นตอนและวิธีการสำหรับดำเนินการแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย โดยมีองค์กรบุคลากรที่มีอำนาจหน้าที่เฉพาะ ในการควบคุมตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม มีดังนี้

ภาพที่ 2.1

ระบบงานกระบวนการยุติธรรมไทย

บทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

1. **ตำรวจ** คือ เจ้าพนักงานที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน รวมไปถึงพนักงานสอบสวน ที่เป็นเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนคดี ในกระบวนการก่อนคำพิพากษาของศาลเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องมีการหาข้อเท็จจริงและหลักฐานในการกระทำผิดนั้นเอง (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 12)

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาไว้ 2 ประการ คือ

(1) อำนาจในการ “สืบสวน” คดีอาญา เป็นขั้นตอนของการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อทราบถึงรายละเอียดแห่งความผิด อีกทั้งเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน การสืบสวนแบ่งออกเป็น 2 กรณี

- การสืบสวนทั่วไป คือการสืบสวนรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน

- การสืบสวนตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อหาข้อเท็จจริงและหลักฐานให้ได้รายละเอียดของความผิดที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เหตุเกิดขึ้นเมื่อใด ไปจนกระทั่งถึงสิ่งที่มุ่งใจให้กระทำผิด

(2) อำนาจในการ “สอบสวน” คดีอาญา เป็นขั้นตอนของการรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อทราบถึงพฤติการณ์และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด อีกทั้งเป็นการพิสูจน์ว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดดังกล่าวเพื่อนำมาฟ้องลงโทษ และเป็นการพิสูจน์ว่าผู้กระทำความผิดนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แม้ว่าจะให้การสืบสวนและการสอบสวนมีความเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้วการสืบสวนคดีอาญาจะมีผลทางกฎหมายน้อยมาก แต่กล่าวได้ว่ากระบวนการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งพยานหลักฐานมีเหตุผลสอดคล้องเชื่อมโยงกับการกระทำ สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัย ถือว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับกระบวนการสอบสวนด้วยเช่นกัน

2. อัยการ คือ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล พนักงานอัยการคือ ข้าราชการสังกัดสำนักงานอัยการสูงสุดที่มีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินคดีตามกฎหมาย พนักงานอัยการจะมีบทบาทหน้าที่เริ่มต้นจากพนักงานสอบสวนได้ทำการส่งสำนวนการสอบสวนให้ ซึ่งพนักงานอัยการจำพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง ซึ่งพนักงานอัยการต้องพิจารณาสำนวนสอบสวนดังกล่าว อีกทั้งกฎหมายยังให้อำนาจแก่พนักงานอัยการทำการสอบสวนหาพยานหลักฐานเองได้ โดยอาจใช้วิธีการสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังมีข้อสงสัยได้ บทบาทหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีอาญา ประกอบด้วย การสั่งคดี การดำเนินคดีในศาล การดำเนินคดีวิสามัญ การดำเนินคดีวิธีการเพื่อความปลอดภัย และการให้ความร่วมมือทางกฎหมายอาญาแก่ต่างประเทศ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 53-57)

3. ศาล คือ ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีอาญาในศาล ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญาได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานของศาลในคดีอาญาไว้ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 66-72) ดังนี้

ขั้นที่ 1 การไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อวินิจฉัยมูลเหตุแห่งคดี และให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานเบื้องต้น อันเป็นประโยชน์ในการประทับฟ้องคดีนั้น ๆ ในกรณีที่ประชาชนทั่วไปเป็นผู้ยื่นฟ้อง ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอเพราะว่าที่ประชาชนเป็นโจทก์ฟ้องเองนั้นไม่ได้มีการสอบสวนหามูลความผิดมาก่อน เพื่อมิให้ประชาชนแก่งฟ้องกัน

ขั้นที่ 2 การพิจารณาคดี ระบบงานยุติธรรมไทยเป็นระบบกล่าวหา เมื่อรัฐกล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงให้การคุ้มครองจำเลยในการสู้คดี 3 ข้อ (1) ข้อสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (2) การพิจารณาและสืบพยาน ต้องทำอย่างเปิดเผยในศาล (3) การพิจารณาและสืบพยานต้องทำต่อหน้าจำเลย เมื่อรัฐกล่าวหาว่าจำเลยได้กระทำความผิดก็ต้องให้โอกาสจำเลยได้ฟังคำให้การของพยานโจทก์เพื่อจะเลยจะได้ซักค้านได้

กรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพว่ากระทำความผิดจริง ศาลจะพิพากษาคดีโดยไม่ต้องสืบพยานอีกต่อไป ยกเว้นคดีที่มีอัตราโทษต่ำกว่า 5 ปี ขึ้นไป หรือโทษสถานที่หนักกว่านั้นศาลต้องฟังพยานหลักฐานจนกว่าจะได้ข้อสรุปว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงจึงจะมีอำนาจพิพากษาลงโทษจำเลยได้ ส่วนในกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธ ศาลจะดำเนินการสืบพยานโจทก์และพยานจำเลยต่อไป ในระหว่างการพิจารณาและสืบพยานนั้น จำเลยและโจทก์มีหน้าที่ต้องมาศาลทุกนัดที่มีการพิจารณา หากโจทก์ไม่มาศาลต้องยกฟ้องเว้นแต่ศาลเห็นว่าโจทก์ไม่มาศาลโดยมีเหตุสมควร ศาลจะสั่งเลื่อนคดีไปก็ได้ หากจำเลยไม่มาศาลตามกำหนดเวลาหรือตามหมายเรียก ศาลจะออกหมายจับจำเลยและปรับนายประกันในทางปฏิบัติแล้วหากศาลไม่แน่ใจว่าจะจับจำเลยได้เมื่อใดก็จะจำหน่ายคดีชั่วคราว จนกว่าจะได้ตัวจำเลยมาพิจารณาคดีต่อไป

ขั้นที่ 3 การขอให้ศาลรอลงโทษจำคุก ในกรณีที่จำเลยยอมรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดจริง และเป็นกรณีที่ความผิดไม่ร้ายแรงที่ศาลจะลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกิน 2 ปี โดยศาลจะลงโทษจำคุกและปรับแต่สั่งให้รอลงโทษจำคุกไว้และกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติ ซึ่งจำเลยจะต้องไปรายงานตัวตามวันเวลาที่กำหนดหรืออาจทำกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ จำเลยจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด ไม่เช่นนั้นศาลอาจนำโทษจำคุกที่รอไว้เนั้นมาลงโทษแก่จำเลยได้

ขั้นที่ 4 การพิพากษาคดีอาญา เมื่อศาลปราศจากข้อสงสัยในพยานและหลักฐานแล้ว ศาลจะทำการชี้ขาดการตัดสินคดีด้วยการออกคำพิพากษา แบ่งเป็น 2 กรณี คือ (1) ยกฟ้อง อาจเนื่องมาจากโจทก์ไม่มาตามนัด พยานหลักฐานไม่เพียงพอให้สามารถวินิจฉัยได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง หรือคดีขาดอายุความ และปล่อยตัวจำเลยไป (2) พิพากษาลงโทษ ได้แก่ โทษประหารชีวิต โทษจำคุก จำเลยจะถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน โทษกักขัง จำเลยจะถูกกักขังไว้ใน

สถานที่สำหรับกักขังโดยเฉพาะซึ่งไม่ใช่เรือนจำหรือสถานี่ตำรวจหรือสถานที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน โทษปรับ ให้จำเลยชำระเงินตามจำนวนที่ศาลกำหนดไว้ในคำพิพากษา โทษริบทรัพย์สิน หากเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้ในกระทำความผิด หรือเป็นทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาจากการกระทำความผิด ศาลมีอำนาจให้ริบทรัพย์สินนั้นได้

ขั้นที่ 5 การอุทธรณ์ฎีกา เมื่อศาลชั้นต้นตัดสินคดีแล้วคู่ความไม่พอใจในคำวินิจฉัยตัดสินนั้น คู่ความอาจยื่นอุทธรณ์ภายใน 30 วัน หลังจากศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา หากไม่พอใจอีกสามารถยื่นต่อศาลฎีกาได้ ซึ่งคำพิพากษาของศาลฎีกาถือว่าการสิ้นสุดกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาล และจะต้องมีการบังคับคดีตามคำพิพากษานั้น ๆ ต่อไป เว้นแต่จะได้รับการอภัยโทษ

4. งานคุมประพฤติ มีความครอบคลุมทั้งกระบวนการก่อนคำพิพากษาของศาลและหลังคำพิพากษาของศาล เป็นมาตรการทางกฎหมายที่ศาลให้โอกาสผู้กระทำผิดที่รอการลงโทษให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ภายใต้เงื่อนไขของการควบคุมความประพฤติ ซึ่งมีพนักงานคุมประพฤติเป็นผู้สอดส่องดูแลให้บุคคลนั้นกลับตนเป็นพลเมืองดีไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก งานคุมประพฤติดำเนินการ 2 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 การสืบเสาะและพินิจ (Presentence Investigation) ศาลจะมีคำสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับจำเลย ตลอดจนสภาพความผิดและพฤติการณ์ แห่งคดี ซึ่งให้นำมาประมวลวิเคราะห์และรายงานต่อศาล เพื่อจะใช้ประกอบดุลยพินิจในการพิจารณาว่าจะพิพากษาลงโทษจำเลยสถานใดหรือสมควรจะใช้วิธีการคุมประพฤติหรือไม่

ศาลจะใช้ดุลยพินิจคัดกรองผู้กระทำผิดที่ไม่เป็นอันตรายต่อสังคม หรือไม่อันตรายต่อตัวเอง (กรณีที่เป็นเด็ก) สามารถแก้ไขฟื้นฟูได้ และสามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ ศาลจะให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะพฤติกรรมของผู้กระทำผิดในประเด็นดังกล่าวเพื่อเข้าเงื่อนไขการขออภัย (ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550)

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามปี ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้ หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้แล้วปล่อยตัวไป เพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะมีเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติ ของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

(แก้ไขโดยมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 15) พ.ศ. 2545 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 4 ก หน้า 4 วันที่ 8 มกราคม 2546))

เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประเพณีของผู้กระทำผิดนั้นศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อ (มาตรา 56 วรรคสอง แก้ไขโดยมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2532 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 127 หน้า 2 (ฉบับพิเศษ) วันที่ 11 สิงหาคม 2532)) ต่อไปนี้

(1) ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานที่ศาลระบุไว้เป็นครั้งคราว เพื่อเจ้าพนักงานจะได้สอบถาม แนะนำ ช่วยเหลือ หรือตักเตือนตามที่เห็นสมควรในเรื่องความประพฤติและการประกอบอาชีพ หรือจัดให้กระทำกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ตามที่เจ้าพนักงานและผู้กระทำความผิดเห็นสมควร

(2) ให้ฝึกหัดหรือทำงานอาชีพอันเป็นกิจจะลักษณะ

(3) ให้ละเว้นหรือการคบหาสมาคมหรือการประพฤติใดอันอาจนำไปสู่การกระทำความผิดในทำนองเดียวกันอีก

(4) ให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยทางอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด

(5) เงื่อนไขอื่น ๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนดเพื่อแก้ไข ฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดขึ้นอีก

เงื่อนไขตามที่ศาลกำหนดตามความในวรรคก่อนนั้น ถ้าภายหลังความปรากฏแก่ศาลตามคำขอของผู้กระทำผิดผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้นั้น ผู้อนุบาลของผู้นั้น พนักงานอัยการหรือเจ้าพนักงานว่า พฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องแก่การควบคุมความประพฤติหรือผู้กระทำผิดได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลอาจแก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอนข้อหนึ่งข้อใดเสียก็ได้ หรือจะกำหนดเงื่อนไขข้อใด ตามที่กล่าวในวรรคก่อนที่ศาลยังมิได้กำหนดไว้เพิ่มเติมขึ้นอีกก็ได้

“กรณีผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่” การสืบเสาะและพินิจสามารถช่วยให้ศาลกำหนดคำพิพากษาที่เหมาะสม ว่าควรให้คุมประพฤติหรือใช้วิธีแก้ไขบำบัดในชุมชนอย่างอื่นหรือลงโทษจำคุก ควรจะจำคุกจำเลยชั้นสูงเท่าไรและมากน้อยเพียงไร เป็นการช่วยเหลืองานราชทัณฑ์ในการที่จะแยกผู้กระทำผิดในการแก้ไขบำบัดผู้กระทำผิดและในการวางแผนปลดปล่อย สามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่คณะกรรมการพักการลงโทษสำหรับประกอบการพิจารณาพักการลงโทษ ช่วยเหลือพนักงานคุมประพฤติในกระบวนการแก้ไขบำบัดและสอดส่องผู้ถูกคุมประพฤติในระหว่างการคุมประพฤติและความช่วยเหลือมากน้อยเพียงใด อีกทั้งเป็นแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยสำหรับการบริหารงานคุมประพฤติ (งานสถิติประเมินผลและวางแผน, 2527, น. 112)

“กรณีเด็กผู้กระทำผิด” การสืบเสาะและพินิจ พนักงานคุมประพฤติจะมีหน้าที่ในการสืบเสาะและพินิจเรื่องของ อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และฐานะของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิด และของบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของเด็กนั้น รวมทั้งสาเหตุของการกระทำผิด เพื่อรายงานต่อศาล ซึ่งเรียกว่าเป็นการศึกษาทางสังคม (Social Study) ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนซึ่งต้องสมมุติขึ้นก่อนที่ศาลจะพิจารณาคดี รายงานสืบเสาะข้อเท็จจริง ควรมีการวินิจฉัยสภาพจิตและร่างกาย (Diagnosis) และแผนการบำบัดแก้ไขเด็กและเยาวชน ส่วนสำคัญของแผนบำบัดแก้ไขเด็กหรือเยาวชน ก็คือ ความเห็นของพนักงานคุมประพฤติในแง่ของการปฏิบัติที่เป็นไปได้ ในรายงานดังกล่าวพนักงานคุมประพฤติจะต้องกำหนดว่าสมควรหรือไม่ที่จะคงให้เยาวชนอยู่ในชุมชนต่อไปถ้าคำตอบของศาลว่าเป็นการสมควร วิธีคุมประพฤติก็น่าจะถูกกำหนดขึ้นโดยศาล (วิชา มหาคุณ, 2541, น. 42)

4.2 การควบคุมและสอดส่อง (Supervision) เมื่อศาลสั่งให้ผู้กระทำผิดบุคคลใดบุคคลหนึ่งอยู่ภายใต้การคุมประพฤติ พนักงานคุมประพฤติจะมีหน้าที่ทำการควบคุมและสอดส่องให้ผู้ถูกคุมประพฤติ ประพฤติตนตามเงื่อนไขซึ่งศาลเป็นผู้กำหนดไว้ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตประจำวันความสัมพันธ์ของครอบครัว ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก เพื่อนบ้าน นายจ้าง ผู้ร่วมงาน เป็นต้น โดยให้พนักงานคุมประพฤติเป็นผู้คอยช่วยเหลือ (Assistance) แนะนำ ตักเตือนในเรื่อง นิสัยความประพฤติ การประกอบอาชีพและอื่น ๆ เพื่อให้จำเลยมีโอกาสและปรับปรุงตนเองให้เพียงพอเมืองที่ดีต่อไปได้ พนักงานคุมประพฤติจะทำหน้าที่ควบคุมแล้วรายงานถึงความก้าวหน้าพฤติกรรมและหากผู้ถูกคุมประพฤติ ผิดเงื่อนไข พนักงานคุมประเวทรายงานให้ศาลทราบเพื่อดำเนินการอย่างเหมาะสมเป็นราย ๆ ไป ในงานราชทัณฑ์ได้ใช้คุมประพฤตินำขั้นตอนวิธีการควบคุมสอดส่องมาใช้กับนักโทษเด็ดขาด คือ ผู้ได้รับการพักการลงโทษ (Parole) และผู้ได้รับลดวันต้องโทษจำคุก (Good-time Allowance)

“กรณีผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่” การควบคุมสอดส่องดูแล มีองค์ประกอบที่สำคัญ (งานสถิติประเมินผลและวางแผน, 2527, น. 113) ดังนี้ (1) การควบคุมสอดส่อง พนักงานคุมประพฤติจะติดต่อกับผู้ถูกคุมประพฤติ ครอบครัวของผู้ถูกคุมความประพฤติ นายจ้างของผู้ถูกคุมประพฤติ และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ช่วยเหลือผู้ถูกคุมประพฤติเพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลที่กำหนดได้ การควบคุมหรือสอดส่องนั้นจะมีความหมายมากกว่าการบีบบังคับ และเป็นวิธีการช่วยเหลือให้ผู้ถูกคุมประพฤติรับผิดชอบและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสังคมและตามคำสั่งศาล (2) การบริการ พนักงานคุมประพฤติจะต้องกำหนดขอบเขตที่ผู้ถูกคุมความประพฤติและครอบครัวของเขาจะสามารถใช้ความช่วยเหลือต่าง ๆ จากหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเป็น

ประโยชน์ (3) การให้คำแนะนำ พนักงานคุมประพฤติจะต้องช่วยผู้ถูกคุมความประพฤติและครอบครัวของเขาให้เข้าใจและเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นส่วนบุคคล และที่เกี่ยวกับสังคม ซึ่งเป็นเหตุให้เขากระทำผิดกฎหมาย บ่อยครั้งที่เดียวที่พนักงานคุมประพฤติจะต้องช่วยให้ผู้ถูกคุมความประพฤติเข้าใจบทบาทของเขาทั้งที่ก่อให้เกิดปัญหา และในการแก้ไขปัญหานั้น ผู้ถูกคุมประพฤติและครอบครัวจะต้องได้รับการสนับสนุนให้ใช้แรงกายและแรงใจในการแก้ปัญหานั้น

“กรณีเด็กกระทำผิด” การควบคุมสอดส่องดูแล กรณีที่เด็กและเยาวชนอยู่ในวิธีการคุมประพฤตินั้น พนักงานคุมประพฤติจะต้องกำหนดการกำกับดูแล การระแวดระวัง การให้บริการ การให้คำแนะนำปรึกษา หรือการชี้แนะระแวดระวังเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวกลางที่ให้การดูแลเยาวชนให้สามารถปรับตัวได้ในชุมชน ให้สามารถกลับคืนสู่ระบบโรงเรียนหรือสามารถทำงานให้สังคมได้และให้เป็นที่ยอมรับของบิดามารดาผู้ปกครอง รวมทั้งเยาวชนสามารถผ่านพ้นการคุมประพฤติด้วยดี และในขณะเดียวกันหากเยาวชนกระทำผิดกฎหมายอีก พนักงานคุมประพฤติจะต้องกำหนดนโยบายหรือแผนขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งสำหรับเยาวชนผู้นั้น ทั้งนี้โดยมีอาสาสมัครซึ่งอยู่ในชุมชนได้เข้ามาช่วยเหลือเด็กและเยาวชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนกลับคืนสู่สังคมได้โดยสวัสดิภาพ และเป็นปกติสุข (วิชา มหาคุณ, 2541, น. 41-42) การคุมประพฤติได้รับการพิจารณาว่าเป็นแบบหรือแนวทางซึ่งเป็นทางเลือกอื่นที่มีใช้สถานฝึกอบรมทั้งนี้สืบเนื่องจาก (1) ยินยอมให้เยาวชนผู้กระทำผิดยังคงมีอิสรภาพแต่อยู่ภายใต้ ข้อกำหนดบางอย่างเพื่อปกป้องมิให้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย (2) สนับสนุน การฟื้นฟูสภาพจิตใจ (Rehabilitation) ของเยาวชนผู้กระทำผิดให้เขาสามารถดำรงชีวิตอันเป็นปกติอยู่ในชุมชนได้ต่อไป โดยการอาศัยอยู่บ้านไปโรงเรียนและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน (3) เลิกใช้วิธีการควบคุมตัวไว้ในสถานฝึกและอบรมอันมีผลกระทบในเชิงลบ (Negative impact) ในการคุมประพฤติในเด็กนั้นยังมีวิธีการที่นอกเหนือจากการสืบเสาะข้อเท็จจริง และการควบคุมสอดส่องดูแลอีก นั่นคือ การส่งต่อ (Intake) พนักงานคุมประพฤติมีหน้าที่เบื้องต้นในอันที่จะกลั่นกรองคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนกระทำผิดในกระบวนการส่งต่อนั้นพนักงานคุมประพฤติจะทำหน้าที่สืบข้อเท็จจริงเบื้องต้นซึ่งรวมทั้งการสัมภาษณ์ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิกฎหมายของเด็กและเยาวชน พร้อมทั้งจะติดต่อหาผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ทางหน่วยงานคุมประพฤติจะต้องพบปะผู้ปกครองเพื่อพูดคุยกับผู้ปกครองถึงสถานภาพของเด็กและเยาวชนรวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายของเด็กและเยาวชน พนักงานคุมประพฤติจะต้องติดต่อกับครอบครัวพยานรู้เห็น เหลือของการกระทำผิด เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้จับกุม เพื่อนของเยาวชน รวมทั้งเพื่อนบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมที่สุด พนักงานคุมประพฤติอาจต้องติดต่อกับโรงเรียน และหน่วยงานอื่นซึ่งทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน (วิชา มหาคุณ, 2541, น. 42)

5. งานราชทัณฑ์ เป็นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยการใช้เรือนจำ (Custodial treatment) หรือเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเรียกว่ากันว่า “คุก” ได้นำมาจัดการคุมขัง “นักโทษ” “ผู้ต้องโทษ” หรือ “ผู้ต้องขัง” ภายใต้การกำกับดูแลของกรมราชทัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนีและแก้ไข บำบัด พื้นฟูผู้ต้องขัง ให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดี โดยแยกหน้าที่ออกได้เป็น (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 81-83)

5.1 การรับตัวผู้ต้องขัง (Intake Procedures) การรับตัวผู้ต้องขังเป็นขั้นตอนแรก ของกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเมื่อเรือนจำได้รับหมายศาลหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจ พร้อมตัวผู้ต้องขังแล้ว จะดำเนินการจัดทำทะเบียนประวัติ จัดทำบัญชีทรัพย์สินที่ติดตัวผู้ต้องขังมา หากมีทรัพย์สินที่เป็นสิ่งของต้องห้าม ซึ่งไม่สามารถนำเข้าเรือนจำได้ เรือนจำจะเก็บรักษาไว้ให้หรือ แจ้งให้ญาติของผู้ต้องขังมารับไป โดยปกติ เรือนจำจะดำเนินการปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่ โดย เน้นการอบรมกฎระเบียบและข้อพึงปฏิบัติของผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นสำคัญ จากนั้นจะดำเนินการ จำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง เพื่อแยกการควบคุมผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามประเภทคดี พฤติการณ์ อายุ เพศ และอื่น ๆ โดยมีนักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ร่วมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพื่อ เป็นการกำหนดระดับการควบคุมว่า จะต้องควบคุมผู้ต้องขังคนนั้น ๆ อย่างเข้มงวดมากน้อย เพียงใด นอกจากนี้ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังยังช่วยในการจัดกิจกรรมบำบัดรักษา และแก้ไข พื้นฟูให้กับผู้ต้องขังตามความจำเป็นและความต้องการของผู้ต้องขังคนนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้ โดยปกติ ผู้ต้องขังที่รับตัวเข้าเรือนจำใหม่จะถูกจัดให้อยู่ในชั้นกลาง หากมีความประพฤติดี ปฏิบัติตาม กฎระเบียบของเรือนจำ ก็จะได้รับเลื่อนชั้นเป็นชั้นดี ชั้นดีมาก และชั้นเยี่ยมตามลำดับ แต่หาก กระทำผิดวินัยหรือกฎระเบียบของเรือนจำ ผู้ต้องขังคนนั้น ๆ ก็จะถูกลดชั้น เป็นชั้นเลว หรือชั้นเลว มากตามลำดับ ([http:// www.geocities.com/crimecorrections/rule1.html](http://www.geocities.com/crimecorrections/rule1.html))

5.2 การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Prisoner Classification) เป็นวิธีการปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ด้วยการหาข้อเท็จจริงภูมิหลังทุกด้าน เพื่อวางแผนการควบคุม โดยพิจารณา จากความเสี่ยงต่าง ๆ (Risk Factors Assessment) และแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งพิจารณาถึงภูมิหลังและ โอกาสในการแก้ไข โดยประเมินจากพฤติกรรม (Behavior Assessment) ให้ตรงกับความต้องการ ของผู้ต้องขัง

5.3 การควบคุม (Custody) เป็นหน้าที่ของเรือนจำที่จะป้องกันดูแลไม่ให้ผู้ต้องขัง หลบหนี รวมทั้งไม่ก่อปัญหาในการปกครองและการควบคุมให้อยู่ในกฎระเบียบ วินัยผู้ต้องขังมี ขอบเขตและมีความหมายกว้าง ตลอดถึงความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้ต้องขัง หลายประการ อาทิ การฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม หรือหลีกเลี่ยงระเบียบข้อบังคับของเรือนจำและ ทัณฑสถาน กระด้างกระเดื่องหรือเพิกเฉย ต่อคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ/ทัณฑสถาน ซึ่งผู้ต้องขัง

จะต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับ ตาม พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ มาตรา 31 (กรมราชทัณฑ์, 2542, น. 85)

5.4 การอบรมแก้ไข ฟื้นฟู (Rehabilitation) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นกว่าก่อนเข้าในเรือนจำ มีกิจกรรมดังนี้

(1) การศึกษา โดยการให้การศึกษอบรมทั้งในด้านวิชาสามัญ วิชาชีพ และ ธรรมศึกษา ในการจัดการศึกษาสามัญนั้นปฏิบัติตามกฎหมายมาตราชั้นต่ำๆ ข้อ 77 (1.1) ควรมีข้อกำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ศึกษาต่อเท่าที่เขาสามารถจะรับการศึกษาได้ รวมทั้งการสอนศาสนาในประเทศที่พอจะดำเนินการได้ ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกและผู้เยาว์วัยต้องบังคับให้เรียน ทางพระราชทัณฑ์ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ (1.2) การศึกษาของผู้ต้องขัง พึงปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของชาติเพื่อว่าเมื่อพ้นโทษแล้วจะศึกษาต่อได้สะดวก ส่วนในการศึกษาสายวิชาชีพนั้น กรมราชทัณฑ์ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน จัดให้มีการเรียนการสอนสายวิชาชีพระยะสั้น ตามหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และหลักสูตรของกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรวิชาชีพที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดยสถานประกอบการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากการศึกษาวินิจฉัยดังกล่าว ทางเรือนจำ/ทัณฑสถาน ยังได้มีการจัดฝึกวิชาชีพตามความถนัดและความสนใจของผู้ต้องขัง รวมทั้งการนำผู้ต้องขังออกไปฝึกวิชาชีพภายนอกเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในลักษณะของการทำงานสาธารณะอีกด้วย (กรมราชทัณฑ์, 2542, น. 91) รวมทั้งการฝึกอบรมจิตใจ เช่น เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่ง จะต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคน ได้รับการอบรมด้านศีลธรรม จรรยาและหน้าที่พลเมืองดี รวมทั้งพึงพระธรรมเทศนาคำสอนตามลัทธิศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ (ข้อบังคับกรมฯ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 11 กันยายน 2483) เรือนจำ/ทัณฑสถานต้องให้ความสะดวกแก่ผู้ต้องขังได้ประกอบพิธีกรรมในวันพระหรือวันสำคัญตามศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ รวมทั้งได้รับการเยี่ยมเยียนปลอบใจ จากผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนานั้น ๆ ตามสมควร (ข้อบังคับกรมฯ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 11 กันยายน 2483) ในการอบรมทางศีลธรรมแก่ผู้ต้องขัง ให้เรือนจำ/ทัณฑสถานมอบหมายให้อนุศาสนาจารย์เป็นผู้อบรมสั่งสอน หรือ อาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิวิฑายากร พุทธสมาคม อนุศาสนาจารย์ทหาร 3 เหล่าทัพหรือวิฑายากรฯ ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก มาอบรมผู้ต้องขังเป็นประจำ หากเป็นวันหยุดราชการจะจัดให้ผู้ต้องขังมีการละเล่นหรือบันเทิงได้ตามสมควร เป็นต้น (กรมราชทัณฑ์, 2542, น. 95)

(2) การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังเป็นไป โดยไม่แตกต่างกับโลกภายนอกมากนักและเพื่อให้ความเป็นอยู่ และได้รับความสุขพอสมควรแก่ฐานะและตามหลักมนุษยธรรมสามารถรับการอบรมสั่งสอนให้เป็นพลเมืองดีต่อไป ทั้งนี้ เพราะการคุมขังผู้ต้องขังไว้นั้นเป็นการทำให้หมดอิสระภาพ และขาดเสรีภาพ ต้องอยู่ในวินัย ข้อบังคับ และ

ระเบียบของเรือนจำ มีเจ้าหน้าที่ควบคุมดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายข้อบังคับนั้น ๆ ถือได้ว่าเป็นการลงโทษอาชญากรแล้ว การที่จะทำให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่ร่างกายและจิตใจ ในด้านการกินอยู่หลับนอน ใช้งานหนัก โดยไม่มีเหตุผลจำเป็น อีกทั้งยอมเป็นการลงโทษที่บีบบังคับทั้งทางร่างกายและจิตใจมนุษย์ผู้หมดอิสรภาพและเสรีภาพ การจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขังเพื่อที่จะให้ผู้ต้องขังได้รับความสุขในทางร่างกาย และจิตใจพอสมควร เพราะเมื่อร่างกายได้รับความสบายและจิตใจปลอดโปร่งแล้วก่อให้เกิดผลดีในการฝึกอบรม และพร้อมที่จะรับวิชาความรู้ต่าง ๆ ได้ โดยในเรือนจำ/ทัณฑสถานมีการจัดสวัสดิการให้กับผู้ต้องขัง อันได้แก่ สวัสดิการขั้นพื้นฐาน (ปัจจัย 4), สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล, สวัสดิการด้านการศึกษาทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ, สวัสดิการด้านการอนามัยผู้ต้องขัง, สวัสดิการด้านกีฬาและนันทนาการ (สุมาลี ประเสริฐประศาสน์, 2542, น. 23-24)

5.5 การเตรียมตัวก่อนปล่อย (Prerelease Preparation) เป็นการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนออกจากเรือนจำ โดยเน้นไปที่ (1) การปรับตัวเข้ากับสังคมและชุมชนได้ (2) การเตรียมตัวในการออกไปประกอบอาชีพ (3) การฝึกวิชาชีพเพิ่มเติม (4) การเตรียมสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขัง (5) เตรียมการปลดปล่อย โดยอาจจะกระทำในระยะเวลาก่อนหรือหลังปล่อยโดยอยู่ในรูปของบ้านกึ่งวิถี ทัณฑสถานเปิด หรือโครงการอบรมก่อนพ้นโทษที่จัดในเรือนจำ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 84) อีกทั้งเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำ/ทัณฑสถานจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับที่กำหนดไว้ซึ่งมี ดังนี้ (1) การปล่อยตัวเป็นการชั่วคราว เช่น การปล่อยประกันตัว การปล่อยตัวกรณีมีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต (2) การปล่อยตัวกรณีปกติ ทั้งการปล่อยตัวเมื่อผู้ต้องขัง หรือคนฝากจำคุกครบกำหนดโทษ การปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษแบบมีเงื่อนไข การปล่อยตัวพระราชทานอภัยโทษ เช่น การปล่อยตัวพระราชทานอภัยโทษหมู่ และการปล่อยตัวพระราชทานอภัยโทษเฉพาะราย นั้นเอง (กรมราชทัณฑ์, 2542, น. 221-223)

การสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์นั้น การจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้กับผู้ต้องขัง เช่น เสื้อผ้า เลือ้ชั้นใน สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น เป็นการให้เพราะถือเป็นปัจจัย 4 ที่ผู้ต้องขังจำเป็นต้องใช้ในชีวิตรประจำวันแต่การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่แท้จริงภายในเรือนจำ/ทัณฑสถานนั้น คือ การบำบัด แก้ไข ฟื้นฟู โดยใช้โปรแกรมต่าง ๆ เช่น ชุมชนบำบัด ดนตรีบำบัด หรือการให้การปรึกษา เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีวิตหรือสามารถปรับตัวภายในเรือนจำ/ทัณฑสถานได้ และเป็นการเปลี่ยนมุมมองความคิด ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้ผู้ต้องขังเมื่อได้รับการปล่อยตัวแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และในปัจจุบันงานสังคมสงเคราะห์ในราชทัณฑ์ยังครอบคลุมการดูแลไปจนถึง ครอบครัวผู้ต้องขัง เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่ลูกผู้ต้องขัง หรือแม้กระทั่งการประสานงานร่วมมือกับองค์กรส่วนท้องถิ่น ให้ช่วยดูแลผู้พ้นโทษเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้กระทำผิดซ้ำและเป็นการป้องกันสังคมได้ทางหนึ่ง

6. งานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงาน คือ เป็นผู้นำในการพิทักษ์ผู้เยาว์ และคืนเด็กดีสู่สังคม อีกทั้งมีพันธกิจ (<http://www2.djop.moj.go.th/static/vision.php>) ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิ และสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนส่งเสริม ความมั่นคง ของสถาบันครอบครัวและชุมชน โดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การหันเหคดี ออกจากกระบวนการยุติธรรม และมาตรการอื่น ๆ

- ดำเนินการด้านคดีอาญา คดีครอบครัว กำกับการปกครองและการบำบัดแก้ไข ฟื้นฟู ป้องกันพัฒนาและสงเคราะห์ตลอดจนการติดตามและประเมินผล

- ประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ทั้งภายใน และต่างประเทศเพื่อการมีส่วนร่วม และสนับสนุนกระบวนการยุติธรรม สำหรับเด็กและ เยาวชน

- ศึกษาวิเคราะห์วิจัย และพัฒนากฎหมาย การพิทักษ์คุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน รวมทั้งระบบรูปแบบวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับงานคดี และการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน

- พัฒนาบุคลากร และระบบการบริหารจัดการให้เข้าสู่มาตรฐานการบริหาร จัดการภาครัฐ

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กมีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานดูแลและให้ความช่วยเหลือ เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความควบคุมของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ดังนี้

1. เมื่อศาลมีคำพิพากษาตัดสินให้เด็ก/เยาวชนของสถานพินิจฯ ไปเข้ารับการฝึกอบรม ณ ศูนย์ฝึกและอบรมฯ ให้ดำเนินการดังนี้

- 1.1 จัดเตรียมเอกสารข้อมูลของเด็ก/เยาวชนและจัดส่งให้แก่ศูนย์ฝึกและอบรมฯ เอกสารเหล่านี้ควรจัดรวมอยู่ในสมุดประจำตัวของเด็ก/เยาวชน รายงานการจำแนกประเภท รายงานที่ เกี่ยวข้องกับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู รายงานการประเมินผลเมื่อเข้ารับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นใน สถานพินิจฯ รายงานเพิ่มเติมเพื่อเสนอศาลประกอบการพิจารณาตัดสินซึ่งอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมหรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก/เยาวชน

- 1.2 จัดเตรียมเสื้อผ้า ทรัพย์สิน สิ่งของมีค่าต่าง ๆ ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัวคืนให้กับ เด็ก/เยาวชน หรือจัดคืนให้ผู้ปกครอง โดยมีการจัดทำทะเบียนรับ-จ่าย ที่ชัดเจนและตรวจสอบได้

- 1.3 เมื่อนำส่งเด็ก/เยาวชนไปยังศูนย์ฝึกและอบรมฯ ให้ส่งเอกสารต่าง ๆ ในข้อ 1.1 และสิ่งของ ต่าง ๆ (ถ้ายังไม่ได้ส่งคืนผู้ปกครอง) ในข้อ 1.2 ไปพร้อมกับตัวเด็ก/เยาวชน โดยมีการ ลงชื่อรับจากศูนย์ฝึกและอบรมฯ เพื่อเป็นหลักฐานในการส่ง

2. เมื่อเด็ก/เยาวชนเข้ารับการฝึกอบรม ณ ศูนย์ฝึกและอบรมฯ จำเป็นที่สถานพินิจฯ จะต้องจัดให้มีการติดตามดูแลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะรายที่ผลการจำแนกประเภทสรุปแล้วว่าจะมีปัญหาเกิดขึ้นภายหลังการปล่อยตัว

3. การเข้าร่วมกิจกรรม หรือ การจัดกิจกรรมร่วมกับศูนย์ฝึกและอบรมฯ กิจกรรมเหล่านี้ ได้แก่

3.1 การให้การสงเคราะห์แก่ครอบครัวของเด็ก/เยาวชนที่ยากจน ไม่สามารถเดินทางไปเยี่ยมเด็ก/เยาวชนได้ โดยสถานพินิจฯ อาจจะสงเคราะห์โดยการให้ผู้ปกครองเดินทางร่วมไปกับรถยนต์ของทางราชการที่ไปติดต่อราชการยังศูนย์ฝึกและอบรมฯ เป็นต้น

3.2 การสืบหาผู้ปกครองหรือญาติของเด็ก/เยาวชน ในรายชื่อศูนย์ฝึกและอบรมฯ แจ้งว่าขาดการติดต่อกับเด็ก/เยาวชน

3.3 การออกไปเยี่ยมบ้านเด็ก/เยาวชน ในรายชื่อศูนย์ฝึกและอบรมฯ ขอความร่วมมือ

3.4 การจัดกิจกรรมโดยขอความร่วมมือกับบุคคลหรือหน่วยงานเครือข่าย เช่น ผู้พิพากษาสมทบ กรรมการสงเคราะห์ หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ไปเยี่ยมเด็ก/เยาวชนที่ศูนย์ฝึกและอบรมฯ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมปฐมนิเทศ กิจกรรมปัจฉิมนิเทศ ฯลฯ

3.5 การจัดกิจกรรมประชุมกลุ่มเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยร่วมกับครอบครัว และเครือข่ายชุมชนตามที่ศูนย์ฝึกและอบรมฯ ร้องขอ เพื่อเป็นการเตรียมแผนการอนาคตภายหลังการปล่อยตัวให้กับเด็ก/เยาวชน

4. การติดตามและการสงเคราะห์เด็ก/เยาวชน ที่ได้รับการปล่อยตัวจากศูนย์ฝึกและอบรมฯ ในรายชื่อศูนย์ฝึกและอบรมฯ ได้แจ้งว่ามีความจำเป็นต้องได้รับการดูแลและมีความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดซ้ำสูงโดยผลที่ได้จากการติดตามให้สถานพินิจฯ แจ้งผลการติดตามให้ศูนย์ฝึกและอบรมฯ รับทราบด้วย

แนวทางที่สหประชาชาติแนะนำให้ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในระหว่างที่อยู่ ในสถานพินิจหรือสถานควบคุมใด ๆ จะต้องเป็นไปตามขั้นตอน (วิชา มหาคุณ, 2541, น. 48-50) ดังนี้

1) จะต้องแยกตัวเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดให้อยู่ในสถานที่ต่างหาก จากเด็กและเยาวชนว่ากระทำความผิดแล้ว และพยายามดำเนินการให้มีการปล่อยตัวให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

2) จะต้องแจ้งให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองได้ทราบถึงการควบคุมดูแลเด็กและเยาวชน ทุกครั้งที่มีการรับตัว ส่งตัวไปอยู่ที่อื่น หรือเมื่อปล่อยตัวจากการควบคุมดูแล

3) จะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ จึงต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม โดยได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย ได้รับโอกาสในการเตรียมตัวเพื่อเป็นหลักประกันในการทำงานที่ได้รับค่าตอบแทน ได้รับโอกาสในการศึกษาต่อไป หรือได้รับการอบรมต่อไป ทั้งนี้การทำงาน การให้การศึกษา หรือให้การอบรมจะต้องไม่ถือเป็นเหตุผลที่ทำให้มีการควบคุมเด็กและเยาวชนนั้นต่อไป

4) เด็กและเยาวชนควรมีอุปกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นของเล่นในยามว่างเพื่อการสร้างสรรค์ ในขณะที่ถูกควบคุมดูแล

5) จะต้องจัดให้มีรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพกายและ สุขภาพจิต ปัญหาการใช้ยาเสพติด และเครื่องตีประเภทแอลกอฮอล์ของเด็กและเยาวชนทุกคน รวมทั้งจัดทำรายงานประวัติส่วนตัวของเด็กและเยาวชน รายงานทางการแพทย์ รายละเอียดของการบำบัดแก้ไข เพื่อเป็นแนวทางของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ในการจำแนกประเภทเด็กและเยาวชน

6) เด็กและเยาวชนควรได้รับการช่วยเหลือเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบ และวิธีการดูแลเด็กและเยาวชนในสถานที่ควบคุม เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งวิธีการร้องทุกข์

7) เด็กและเยาวชนควรได้รับการสัมภาษณ์เพื่อจัดทำรายงานทางจิตวิทยา รายงานทางสังคม เพื่อกำหนดสถานที่ให้เด็กอยู่ตามความเหมาะสมแก่การดูแลเด็กและเยาวชนเฉพาะราย ตามความจำเป็นในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเป็นพิเศษ รวมทั้งจัดให้มีแผนเกี่ยวกับการบำบัดแก้ไขเป็นรายบุคคล

8) ควรจัดตั้งสถานที่ควบคุมดูแลเด็กและเยาวชนแบบเปิด ซึ่งมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยน้อยที่สุด เด็กและเยาวชนควรมีจำนวนน้อยเพียงพอในการบำบัดแก้ไขเป็นรายบุคคลได้ ทั้งควรมีสถานที่หลายแห่งกระจายออกไป แต่ละแห่งครอบคลุมสามารถติดต่อเข้าเยี่ยมเยียนได้สะดวก และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

9) จะต้องจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ สอดคล้องกับความต้องการทางด้านสุขภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

10) สถานที่ควบคุมดูแลความได้รับการออกแบบให้เป็นไปเพื่อการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสคบหาสมาคมกับกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน และมีส่วนร่วมในการเล่นกีฬา ออกกำลังกายและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ควรจัดเตรียมเตียงนอนที่เพียงพอและแยกเตียงตามมาตรฐานของท้องถิ่นในแต่ละประเทศ เตียงนอนและหอนอนต้องสะอาด การจัดเก็บที่นอนต้องเป็นระเบียบ และเปลี่ยนเครื่องนอนบ่อย ๆ เพื่อประกันความสะอาด

11) ต้องติดตั้งสุขภัณฑ์ในระดับมาตรฐานให้มากและมีจำนวนเพียงพอสำหรับเด็กและเยาวชน ทั้งต้องสะอาดและเรียบร้อย

12) เด็กและเยาวชนมีสิทธิครอบครองเครื่องใช้ส่วนตัว เว้นแต่ของที่ไม่อนุญาตให้ครอบครองไว้ และมีสิทธิใช้เสื้อผ้าส่วนตัวที่เหมาะสมกับสภาพฤดูกาลทั้งมีจำนวนเพียงพอ และมีสภาพดี

13) จะต้องจัดเตรียมอาหารไว้อย่างเหมาะสม ให้เด็กและเยาวชนได้รับประทานตามเวลา โดยมีคุณภาพจำนวนและมาตรฐานของการรับประทานอาหารที่น่าพึงพอใจ ถูกสุขลักษณะตามความจำเป็นในด้านศาสนาและวัฒนธรรมรวมทั้งจัดน้ำดื่มที่สะอาดไว้ให้เพียงพอในทุกเวลา

14) ควรจัดให้มีห้องสมุด ซึ่งมีหนังสือรวบรวมไว้อย่างเพียงพอ ทั้งหนังสือเพื่อการเรียนรู้และหนังสืออ่านเล่นให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้าไปใช้ได้ตามเวลาที่เหมาะสม

15) เด็กและเยาวชนทุกคนมีสิทธิใช้เวลาตามความเหมาะสมในการออกกำลังกาย ในการเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมีเวลาว่าง เช่น กิจกรรมด้านศิลปะ ด้านการพัฒนาทักษะในงานฝีมือ

16) เด็กและเยาวชนทุกคนควรได้รับอนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เด็กและเยาวชนนับถือ

17) เด็กและเยาวชนทุกคนได้รับการดูแลรักษาพยาบาลอย่างเพียงพอทั้งด้านป้องกันและเยียวยา ไม่ว่าจะ เป็นสุขภาพกายหรือสุขภาพจิต โดยมีสถานพยาบาลที่เพียงพอ มีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับจำนวนและความต้องการของเด็กและเยาวชน หากได้รับความทุกข์ทรมานจากการเจ็บป่วยทางจิต ควรได้รับการบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษาโดยเฉพาะอย่างต่อเนื่อง

18) สถานที่ควบคุมทุกแห่ง ควรจัดทำโครงการเป็นพิเศษสำหรับการป้องกันและการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่ดำเนินการโดยบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิ

19) เด็กและเยาวชนทุกคนที่มีอายุในเกณฑ์ของการศึกษาภาคบังคับ มีสิทธิที่จะศึกษาเล่าเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็น ตลอดจนมุ่งหมายที่จะเตรียมเด็กและเยาวชนให้กลับคืนสู่สังคม ให้เป็นที่แน่ใจว่าภายหลังการปล่อยตัวเด็กและเยาวชนสามารถศึกษาต่อได้ไม่ยาก และควรพยายามกระทำทุกวิถีทางที่จะกระตุ้นให้ศึกษาเล่าเรียนต่อไปในโครงการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนเหล่านั้น

20) เด็กและเยาวชนมีสิทธิที่จะได้รับการฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับการจ้างงานในอนาคต การจัดหน่วยวิชาชีพและวิธีการทำงานในสถานที่ควบคุม ควรมีลักษณะเหมือนการประกอบอาชีพภายนอกให้มากที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อเป็นการเตรียมเด็กและเยาวชนในสภาพชีวิตการทำงานโดยปกติ เมื่อกลับคืนสู่สังคม ทั้งนี้โดยเด็กและเยาวชนควรมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนอันเหมาะสม จึงควรจัดตั้งกองทุน เพื่อมอบทุนนั้นแก่เด็กและเยาวชนที่ได้รับการปลดปล่อย ผลประโยชน์ในการฝึกวิชาชีพ ไม่ควรมีจุดมุ่งหมายให้เจ้าหน้าที่แสวงหาผลกำไรให้แก่ตนเอง หรือสถานที่ควบคุม

21) ควรดำเนินการทุกวิถีทางที่ให้เด็กและเยาวชนได้ติดต่อกับโลกภายนอก เพราะเป็นสิ่งจำเป็นในการเตรียมเด็กและเยาวชนกลับคืนสู่สังคม เด็กและเยาวชนควรได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัว หรือบุคคลอื่น รวมทั้งองค์การภาคเอกชนควรให้มีโอกาสไปเยี่ยมบ้านและครอบครัว ได้ออกไปเพื่อศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ ได้มีโอกาสรับรู้ข่าวสารประจำวันโดยการอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ รวมทั้งภาพยนตร์ ตลอดจนการเยี่ยมชมสโมสรและองค์กรต่าง ๆ ที่เด็กและเยาวชนให้ความสนใจ

22) การลงโทษเพื่อรักษาวินัย จะต้องเป็นไปตามข้อบังคับของกฎหมายและกฎข้อบังคับต่าง ๆ โดยเคร่งครัดเด็กและเยาวชนจะต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงข้อกล่าวหาด้วยท่าทีอันเหมาะสม ควรให้โอกาสเด็กและเยาวชนได้ชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา และมีสิทธิร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจได้ และมาตรการเพื่อรักษาวินัย ห้ามกระทำการอันเป็นการโหดร้ายทารุณ หรือปฏิบัติการที่ทำให้ชายหน้า รวมทั้งการลงโทษที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพกาย และ สุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน และควรห้ามการลงโทษเป็นกลุ่ม

บทบาทของระบบงานกระบวนการยุติธรรมโดยส่วนใหญ่เป็นบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้องและแบ่งความชำนาญการเฉพาะด้าน เพื่อดำเนินการกับผู้กระทำความผิดตั้งแต่จับกุมจนกระทั่งปล่อยตัวผู้ต้องขังจากเรือนจำ

การปฏิบัติงานกับผู้กระทำผิดที่เน้นในลักษณะของการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู ให้ผู้กระทำผิดสามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม และสามารถพัฒนาตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการตำรวจ ทนายความ อัยการ งานราชทัณฑ์ งานคุมประพฤติ งานพินิจและคุ้มครองเด็ก หรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือเหยื่อทางอาชญากรรมต่าง ๆ ต่างปฏิบัติงานอย่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการพัฒนาคนให้สามารถกลับตนเข้ามาอยู่ในสังคมได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานสังคมสงเคราะห์ โดยผู้กระทำผิดหรือเหยื่อจะไม่สามารถอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างปกติเช่นคนทั่วไป ให้เขาเหล่านั้นกลับมาพึ่งตนเองอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ ถือได้ว่าเป็นการดูแลความสงบเรียบร้อยทางสังคมโดยอ้อมอีกด้วย งานสังคมสงเคราะห์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาคนเหล่านี้ด้วยวิชาชีพที่ได้รับการฝึกฝนมากระทั่งเป็นมืออาชีพเข้ามาปฏิบัติงานในหน่วยงานของกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งเจ้าหน้าที่ที่ประกอบอาชีพในหน่วยงานของกระบวนการยุติธรรมยังได้รับประโยชน์จากความเป็นวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ และเป็นการเกื้อหนุนกันให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

งานสังคมสงเคราะห์กับกระบวนการยุติธรรม

งานสังคมสงเคราะห์มีลักษณะที่แตกต่างกับงานด้านอื่น ๆ คืองานสังคมสงเคราะห์จะต้องมีการปฏิบัติงานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ เสมอ ซึ่งไม่สามารถปฏิบัติงานเพียงวิชาชีพเดียวได้โดยลำพัง (Hodges and Hussain, 1979, quoted in Garland, 1985, p. 114) นั้นหมายถึงงานสังคมสงเคราะห์เมื่อเข้ามาสอดประสานอยู่ในงานกระบวนการยุติธรรมจะทำให้การปฏิบัติงานกับกลุ่มผู้กระทำผิดหรือผู้เสียหายที่ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักได้ดียิ่งและมีประสิทธิภาพ

สืบเนื่องจากแผนภาพที่ 2.1 ในขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมก่อนคำพิพากษาของศาล งานสังคมสงเคราะห์ได้มีการทำการคุ้มครองสิทธิของผู้สอบปากคำในคดีอาญา ที่ผู้เสียหาย/พยานเป็นเด็ก (มาตรา 133 ทวิ) และกรณีที่ผู้กระทำผิดเป็นเด็ก (มาตรา 134/2) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2550 ความว่า

มาตรา 133 ทวิ ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายอันมิใช่ความผิดที่เกิดจากการชุลมุนต่อผู้ ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ความผิดฐานกรรโชกชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ หรือคดีความผิดอื่นที่มีอัตราโทษจำคุก ซึ่งผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีร้องขอ การถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ให้พนักงานสอบสวนแยกกระทำเป็นส่วนสัดส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการร่วมอยู่ช่วยในการถามปากคำเด็กนั้น และในกรณีที่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าการถามปากคำเด็กคนใดหรือคำถามใด อาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กอย่างรุนแรง ให้พนักงานสอบสวนถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เป็นการเฉพาะตามประเด็นคำถามของพนักงานสอบสวน โดยมีให้เด็กได้ยินคำถามของพนักงานสอบสวนและห้ามมิให้ถามเด็กซ้ำซ้อนหลายครั้งโดยไม่มีเหตุอันสมควร

ให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการทราบ รวมทั้งแจ้งให้ผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กทราบถึงสิทธิตามวรรคหนึ่งด้วย

นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ หรือพนักงานอัยการที่เข้าร่วมในการถามปากคำ อาจถูกผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กตั้งรังเกียจได้ หากมีกรณีดังกล่าวให้เปลี่ยนตัวผู้นั้น

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 139 การถามปากคำเด็กตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวน จัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการถามปากคำดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่อง ไว้เป็นพยาน

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งซึ่งมีเหตุอันควรไม่อาจรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำพร้อมกันได้ ให้พนักงานสอบสวน ถามปากคำเด็กโดยมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามวรรคหนึ่งอยู่ร่วมด้วยก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุที่ไม่อาจ รวบบุคคลอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน และมีให้ถือว่าการถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กใน กรณีดังกล่าวที่ได้กระทำไปแล้วไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ทำการควบคุมตัวจำเลยแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการควบคุมตัว ในกรณีที่เป็เด็กจะทำการควบคุมตัวที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในกรณีที่เป็ผู้ใหญ่ที่ ทำการควบคุมตัวที่เรือนจำ/ทัณฑสถานหรือสถานที่ควบคุมตัว

มาตรา 134/2 ให้นำบทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวน ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี

เมื่อศาลมีคำพิพากษาตัดสินให้จำเลยจำคุก ในกรณีที่จำเลยเป็เด็กจะถูกส่งตัวไปที่ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หากจำเลยเป็ผู้ใหญ่จะถูกส่งตัวไปที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน หรือผู้กระทำผิดที่อยู่ในการควบคุม/สอดส่องของงานคุมประพฤติก็ตาม ทั้งสามหน่วยงานนั้นจะ มี การแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) ให้กับผู้กระทำความผิดด้วย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็ 2 แบบใหญ่ ๆ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2550, น. 87-90) ดังนี้

1. การแก้ไขฟื้นฟูภายในเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือสถานที่ควบคุมตัว รวมทั้งสถานพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งจะมีโปรแกรมต่าง ๆ ได้แก่ โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูขั้นพื้นฐาน เช่น การให้ผู้ต้องขังฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพ การอบรมศีลธรรม ตลอดจน กิจกรรมทางศาสนา สวัสดิการ และนันทนาการต่าง ๆ, โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะ เป็โปรแกรม เพื่อมุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ซึ่งจะแยกประเภทตามพฤติกรรมของผู้ต้องขัง, โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูย่อย เป็โปรแกรมระยะสั้น เน้นการฝึกอบรมที่ให้ความรู้ ฝึกทักษะต่าง ๆ เป็ หลัก เช่นการจัดการกับความโกรธ การรับรู้ความรู้สึกของเหยื่อ เป็ต้น และโปรแกรมการเตรียม ความพร้อมก่อนปล่อย เป็การแก้ไขฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังกลับไปอยู่ภายในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยจะ เน้นไปที่การจัดหลักสูตรการใช้ชีวิตในสังคม ฝึกอาชีพ อีกทั้งการปรับตัวเข้าสู่สังคมภายหลังพ้นโทษ

2. การแก้ไขฟื้นฟูโดยไม่ใช้เรือนจำ ได้แก่ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดย วิธีการบังคับรักษา (Compulsory treatment) เป็กระบวนการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบำบัด ผู้ติดยาเสพติด (ผู้ป่วย) เมื่อบุคคลหายจากอาการเสพติดแล้วก็จะได้รับการปล่อยตัว,

ศูนย์บำบัดรักษาการติดยาเสพติดและการติดสุรา (Drug and alcohol centers) โดยให้ผู้สมัครใจ เข้ารับการบำบัดรักษาแทนการถูกจับกุมดำเนินคดี, การใช้ศูนย์บริการกลางวัน (Community-based programs/day centers) เป็นการควบคุมผู้กระทำผิดไว้ในชุมชนอย่างเคร่งครัด โดยให้เข้ารับการอบรมแก้ไขฟื้นฟูตามหลักสูตร, การทำงานบริการสังคมหรือบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะประโยชน์ (Community service) เป็นการทำงานตามคำสั่งศาล โดยผู้กระทำผิดยินยอมทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน เพื่อชดเชยความผิดที่ได้กระทำการล่วงละเมิดแก่สังคมแทนการลงโทษจำคุก และการคุมประพฤติ (Probation/suspended with condition) เป็นมาตรการควบคุมผู้กระทำผิดในคดีไม่ร้ายแรงไว้ในชุมชนตามคำสั่งศาลโดยกำหนดเงื่อนไขให้ปฏิบัติหรือห้ามปฏิบัติสำหรับผู้กระทำผิด โดยอยู่ในความรับผิดชอบของกรมคุมประพฤติ

การสังเคราะห์องค์ความรู้ในงานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งตีความเนื้อหาการวิจัยซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปรวมของงานวิจัยจากประเด็นปัญหาเดียวกัน การพิจารณาถึงองค์ความรู้ของข้อค้นพบจากงานวิจัย นักวิจัยให้ความสนใจและเริ่มหันกลับมาทบทวนวิธีการคิดและวิธีปฏิบัติในการวิจัยของตนเอง เป็นการปรับปรุงพื้นฐานความคิด กระบวนการในการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดข้อความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาได้อย่างแท้จริง (ศศิธร ศักดิ์เทวินทร์, 2551, น. 2)

การสังเคราะห์งานวิจัยเป็นงานที่สำคัญที่นักวิจัยต้องทำเพื่อเชื่อมโยงความรู้จากงานวิจัยในอดีตกับงานวิจัยที่ทำขึ้นใหม่ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545, น. 296) ซึ่งการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การนำหน่วยย่อย ๆ หรือส่วนต่าง ๆ มาประกอบเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน โดยไม่เคยมีการนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มารวมกันก่อน การสังเคราะห์จำแนกได้เป็น 3 ประเภท (อุทุมพร ทองอุไทย, 2524 อ้างถึงใน อุทุมพร จามรมาน, 2528, น. 1-2) ได้แก่

1. การสังเคราะห์จนได้ผลผลิตโดยอาศัยหน่วยย่อย ๆ ของการสื่อความหมาย ได้แก่ ความรู้สึก การพูด ประสพการณ์ การวัดการสังเคราะห์ระดับนี้ได้จากการพิจารณางานเขียนที่สามารถเรียบเรียงหรือเล่าประสพการณ์ส่วนตัว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การสังเคราะห์จนได้ผลผลิตจากการวางแผนงาน หรือจากข้อเสนอเพื่อให้นำไปปฏิบัติ ได้แก่ การพัฒนาแผนการทำงาน
3. การสังเคราะห์สิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ได้แก่ ความสามารถ จัดความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อจำแนกหรืออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ

การสังเคราะห์งานวิจัย ยังจำแนกได้อีกแบบหนึ่ง คือ การสังเคราะห์เชิงบอกลักษณะ (Qualitative Synthesis) เป็นการรวบรวมเรื่องต่าง ๆ แล้วนำมาสรุป กับการสังเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Synthesis) เป็นการใช้กระบวนการทางสถิติช่วยในการสังเคราะห์

การสังเคราะห์งานวิจัยในระยะแรกนั้นจะเป็นการนำผลการวิจัยมารวมกันซึ่งลักษณะการนำผลวิจัยมารวมกันมีหลายลักษณะ (อุทุมพร จามรมาน, 2528, น. 7) คือ

(1) การนำบทความหรือข้อสรุปงานวิจัยแต่ละเรื่องมาจัดวางเรียงต่อเนื่องกัน จะคลุมปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐาน วิธีวิจัยและผลที่ค้นพบ ซึ่งการนำบทความหรือข้อสรุปงานวิจัยนั้นจะต้องมีการเชื่อมโยงงานวิจัยทั้งหลายเข้าด้วยกันเพื่อเกิดความรู้เชิงบูรณาการ และเรียกว่าการสังเคราะห์

(2) การสังเคราะห์งานวิจัย เน้นการอ่านรายงานการวิจัยจนเกิดความเข้าใจในผลการวิจัยที่จะนำมาเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยซึ่งขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญของนักสังเคราะห์

การสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าวนี้เป็นการสังเคราะห์แบบบรรยายซึ่งจะทำให้ประเด็นใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้สังเคราะห์จะหยิบยกประเด็นที่ต้องการ และเมื่อนำผลการวิจัยมาสังเคราะห์หรือรวมกัน ผลการสังเคราะห์จะมีองค์ความรู้กว้างขวางและลุ่มลึกมากกว่าการได้รับงานวิจัยทีละเรื่อง

เนื่องจากในปัจจุบันจำนวนงานวิจัยมีมากขึ้น และมีความซ้ำซ้อนกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นความจำเป็นในการสังเคราะห์งานวิจัย เพราะจะทำให้ให้นักวิจัยรุ่นหลังสามารถนำงานวิจัยที่มีการสังเคราะห์เป็นระบบมาเป็นฐาน และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยระบบเดียวกันโดยไม่ต้องตั้งต้นศึกษาตั้งแต่่างานวิจัยเรื่องแรก (ธีระพร วีระถาวร, 2545, น. 323)

ธรรมชาติของศาสตร์เป็นตัวกำหนดให้ต้องมีการสะสมความรู้จากการวิจัยในอดีตและมีการเชื่อมโยงความรู้ในอดีตกับความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ข้อกำหนดดังกล่าวทำให้นักวิจัยต้องสังเคราะห์งานวิจัย การสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลในอดีตเพื่อช่วยให้นักวิจัยได้มีฐานความรู้ในอดีตและไม่ทำงานวิจัยซ้ำซ้อนกับงานที่มีผู้ทำไว้แล้ว ยังช่วยให้นักวิจัยได้ปรับปรุงข้อบกพร่องทำให้ได้วิวิธยาในการวิจัยที่ดีขึ้น (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545, น. 297) การสังเคราะห์ เป็นกระบวนการวิจัยที่มีขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน ประกอบด้วย

(1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของการปริทัศน์หรือกำหนดปัญหาวิจัย (2) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและสมมติฐานวิจัย (3) การกำหนดลักษณะประเภท และงานวิจัยที่ต้องการ การสืบค้น การคัดเลือก (4) การศึกษาเอกสาร รวบรวมและตรวจสอบความตรงของข้อมูล (5) การสังเคราะห์ผลการศึกษา และเสนอผล (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545, น. 297)

จุดมุ่งหมายของการสังเคราะห์องค์ความรู้ คือ การได้ผลิตผลขององค์ความรู้ใหม่ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้กระบวนการคิดในเรื่องนั้น ๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้การปฏิบัติมีความละเอียดมากยิ่งขึ้น ซึ่งข้อค้นพบเหล่านี้มีศักยภาพให้งานมีการพัฒนาที่ดีขึ้นได้ (Finfgeld, 2003, p. 894) อีกทั้งการสังเคราะห์องค์ความรู้เป็นการอธิบายในเชิงคุณภาพที่ตอบคำถาม อธิบาย ขยายความจากการศึกษาที่หลากหลาย (Barroso & Powell-Cope, 2000, p. 340)

การยอมรับวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงคุณภาพ เรียกว่าเป็นการนำองค์ความรู้ที่พบมารวมกลุ่มกัน ประกอบเข้าด้วยกัน และเป็นการแบ่งแยกข้อค้นพบ, การพิจารณา, องค์ประกอบที่สำคัญ, การรวมกันของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด การวิเคราะห์ตาม Noblit and Hare (1988) ที่ได้ให้แนวทางไว้สำหรับการจัดการสังเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านมนุษยวิทยา ซึ่งได้อธิบายการสร้างกรอบของการสังเคราะห์ เป็นข้อมูลเกี่ยวข้อง และทำความเข้าใจการศึกษาที่หลากหลาย (Noblit & Hare, 1988) ดังนี้

1. อ่านรายงานการศึกษา โดยตรวจสอบทั้งประเด็นการเปรียบเทียบ, ความคิด, แนวความคิด และการแปลความหมาย
2. ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างรายงานผลการศึกษา
3. ตีความและแปลความสิ่งเหล่านั้น ประเมินแนวความคิดของทั้งคู่, เปรียบเทียบและการแปลความหมาย ที่สามารถรวมเข้าไว้ด้วยกันได้
4. การเขียนการสังเคราะห์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศศิธร ศักดิ์เทวินทร์ (2551, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “สถานะองค์ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเด็กเมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม : วิธีวิทยาการสังเคราะห์งานวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ” พบว่าปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กนั้น ยังคงมิได้รับการแก้ไขอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิผลเพียงพอ การให้ความสำคัญและเห็นประโยชน์ของการวิจัยอภิมาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อนำองค์ความรู้จากกระบวนการดังกล่าวไปใช้ในการแก้ไขปัญหาสิทธิเด็ก หรือขับเคลื่อนให้สังคมได้ตระหนักถึงปัญหาด้านสิทธิเด็กมากขึ้น ผลการสังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 27 เรื่องชี้ให้เห็นว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาประสิทธิภาพของมาตรการทางกฎหมายส่วนใหญ่ยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งที่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายขาดความชัดเจนในการกำหนดขอบเขต กลุ่มเป้าหมาย และวิธีการปฏิบัติ รวมทั้งปัญหาบทบัญญัติของกฎหมายบางมาตรากลับละเมิดสิทธิเด็กเสียเอง

อีกทั้งปัญหามาตรการทางกฎหมายที่ไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองเด็กได้อย่างทั่วถึงที่ งานวิจัยกลุ่มนี้ปรากฏเป็นจำนวนมาก แต่ประเด็นปัญหาการศึกษายังคงเป็นประเด็นเดิม ๆ ส่งผลให้ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ เพื่อทำให้ปัญหามาตรการทางกฎหมายได้รับการแก้ไข นอกจากนี้พบว่าการนำข้อค้นพบจากงานวิจัยมาใช้เป็นฐานในการกำหนดแนวทางในการประเมินปัญหายังเกิดขึ้นน้อยมาก

อภิชาติ พันธเสน และคณะ (2549, น. 8, 201) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งใช้การสังเคราะห์ความรู้เชิงคุณภาพ เป็นการสำรวจประเมินและวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยแนววิพากษ์ (Critical Knowledge Synthesis) โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือ เพื่อสำรวจสถานะองค์ความรู้ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับ รัฐ ครอบคลุม ชุมชน ภาคธุรกิจ (โดยเฉพาะในระดับชุมชน) ของสังคมไทย เพื่อสนับสนุนแผนงานพัฒนาวิชาการและการจัดการความรู้ (ส่งเสริมการวิจัย) ของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประโยชน์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า

การวางรากฐานระบบการเรียนรู้ชีวิตนั้นมีความสำคัญยิ่งและจะต้องกระทำให้สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับการวิจัยภาคประชาชนด้วยการปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยประชาชนด้วยการปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าร่วมโครงการวิจัย เรียนรู้ และสะสมประสบการณ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเท่าเทียม โครงการวิจัยลักษณะนี้ควรเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อน หัวใจของการขับเคลื่อนอยู่ที่การร่วมใจเรียนรู้ของแนวร่วมของการขับเคลื่อนเพื่อการเข้าถึง ปัญญาและเรียกพลังความรู้ดั้งเดิมคืนสู่ชุมชน อาจเรียกได้ว่าเป็นการฟื้นฟู เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมแบบพอเพียง อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการปรับเปลี่ยนไปสู่วิถีใหม่แห่งการพัฒนา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548, น. 1, 196) นับจากมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้โดยยึดหลักการปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลา 5 ปีของการปฏิรูปการศึกษา ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาอย่างมาก ทั้งด้านนโยบายและแผน หลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ การประเมินผล การเรียนรู้ มาตรฐานและประกันคุณภาพ การบริหารจัดการ ครูและบุคลากรทางการศึกษาการ

วิจัยและพัฒนา และการมีส่วนร่วมของภาคีอื่นในการจัดการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยจึงได้เห็นความสำคัญของการรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้และความก้าวหน้าในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีกรอบเวลาในการศึกษา พ.ศ. 2542-2547 เพื่อนำเอาผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษา ไปใช้ขยายผลการดำเนินงานด้านการปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ อันจะยังประโยชน์ต่อการพัฒนาคนและประเทศชาติต่อไป ผลการศึกษาสามารถสรุปได้เป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) แหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ ได้แก่ หน่วยงานรัฐ ครูและสถานศึกษา โครงการหรืองานวิจัยต่าง ๆ หน่วยงานฝึกอบรมครูและบุคลากรการศึกษา สื่อต่าง ๆ 2) ความก้าวหน้าด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ความก้าวหน้าในภาพรวมของการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญมีการพัฒนาไปมาก 3) ทิศทางการดำเนินงานเป็นแบบแยกส่วน กลุ่มการศึกษาขาดการบูรณาการร่วมกัน 4) กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ กลุ่มผู้เรียนสายสามัญมีโอกาสที่ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ ฯลฯ 5) ผลการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางนี้ จะได้รับการพัฒนาทางวิชาการมากขึ้น ฯลฯ 6) ความรู้ ความตระหนัก และการไปปฏิบัติ พบว่าผู้เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ คือ กลุ่มคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้เรียน รวมถึงคนในชุมชน พบว่า กลุ่มเหล่านี้มีความรู้ระดับทั่วไปไม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติจริงได้อย่างมีคุณภาพ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนั้น พบว่ามีการทำการสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างหลากหลายทั้งข้าราชการครูในการจัดระบบการเรียนการสอน สังเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง และการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเด็กเมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม งานวิจัยเหล่านี้ต่างเห็นถึงความสำคัญของการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่นำมาซึ่งองค์ความรู้เพื่อจะพัฒนาระบบการทำงานในส่วนต่าง ๆ ได้ต่อไปในอนาคต ดังนั้นการสังเคราะห์องค์ความรู้ในงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อจำแนกแยกแยะให้เห็นถึงพัฒนาการที่ผ่านมา และสามารถพัฒนาต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิมอีกด้วย